

יד
מהרי"ע

שערי יצחק השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
מסעי

מנחם אב ה'תשפ"ב ב'של"ג
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

בדבר הספר אור הנר ח"א העומד לצאת לאור בקרוב בעזרתו יתב', לעילוי נשמתו של מה"ר הגאון רבי נסים רצאבי זצ"ל – אביו של מרן שליט"א – שהשבוע ביום רביעי ו' מנחם אב ימלאו שלושים שנה לפטירתו, תנצב"ה.

מהר"נ רצאבי זצ"ל נחשב 'ספר תורה חי', אשר כל התורה היתה שגורה על לשונו בע"פ. מהו העניין בלימוד התורה בע"פ, שתי שיטות בלימוד בע"פ, ואיזו שיטה עדיפה יותר. השלמה בעניין המספרים שנקט הרמב"ם, האם הם לצורך הזיכרון, או בכדי שהמעתיקים לא יטעו.

בעניין המובא בקונטרס 'תנורו של עכנאי' לגבי הגר"נ רצאבי זצ"ל, שהיה קורא לנו"ב בשמה זהרה – שפירושו נוגה, ושלוש תשובות לטענה כי השם נוגה אינו רצוי כי יש 'קליפת נוגה'.

מדוע דוקא בפרשת קדושים, סימן 'סכום הפסוקים' הוא ונוג"ה.

מסקנת מרן שליט"א בעניין קריאת השם נוגה בזמנינו.

ביאור המעשה המובא בספר לב אליהו, לגבי אפלטון שבא לבית המקדש לאחר חרבנו וראה את ירמיהו הנביא בוכה ומקונן וכו', והתשובות על שאלותיו.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" – 653

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

השיעור מוקדש לעילוי נשמת הגה"צ מה"ר נסים (הנקרא נחום) בן רבי נסים שלום רצאבי זצ"ל, אביו של מרן שליט"א, במלאות שלושים שנה לפטירתו, נלב"ע ביום ו' מנחם אב. תנצב"ה.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י ידידנו היקר רבי אריאל נהרי הי"ו, לעילוי נשמת חמותו מרת צביה שמחי ע"ה בת רבי יוסף למשפחת בוטא פתייחי, שנתבקשה השבוע לבית עולמה, תנצב"ה. וכן לרפואתו ולהצלחתו – של רבי אריאל – ברוחניות ובגשמיות, ולהצלחת כל הנלווים אליו. בעבור שהתנדב ביד רחבה ובנפש חפוצה למוסדות יד מהרי"ץ.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וימלא כל משאלות ליבו וליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכי"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש – כתוב [מלאכי א', ו'] **בְּזֶכֶר אָב**, ע"כ אני מקדים את אאמו"ר זצ"ל – לעילוי נשמת אבא מארי הרב נסים (הנקרא נחום) בן רבי נסים שלום [רצאבין] זצ"ל, במלאות שלושים שנה לפטירתו, השבוע ביום רביעי ו' מנחם אב זהו היארצייט שלו. נדבר עליו עוד מעט.

כמו כן השיעור מוקדש ע"י ידידנו היקר רבי אריאל נהרי הי"ו, לעילוי נשמת חמותו מרת צביה שמחי (הוא מדגיש לנו כאן, שהאות ב"ת בחירק. אולי בעבר לא דייקנו. כי יש צביה, ויש צביה) ע"ה בת רבי יוסף למשפחת בוטא פתיחי, שנתבקשה השבוע לבית עולמה, תנצב"ה.

וכן לרפואתו ולהצלחתו – של רבי אריאל – ברוחניות ובגשמיות, ולהצלחת כל הנלווים אליו. בעבור שהתנדב ביד רחבה ובנפש חפצה למוסדות יד מהרי"ץ. ירבו כמותו בישראל.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתו, ויברך מעשי ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וימלא כל משאלות ליבו וליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"י.

בדבר הספר אור הנר ח"א העומד לצאת לאור בקרוב בעזרתו יתב', לעילוי נשמתו של מה"ר הגאון רבי נסים רצאבין זצ"ל – אביו של מרן שליט"א – שהשבוע ביום רביעי ו' מנחם אב ימלא שלושים שנה לפטירתו, תנצב"ה.

כפי שהקדמתי, ביום רביעי ו' מנחם אב, זהו היארצייט של אבא מארי. שלושים שנה.

התאמצנו מאד, לרגל העניין, ואני מקוה שבעז"ה יצא לאור החלק הראשון מהספר אור הנר, בעריכת בני הרה"ג שאול הי"ו. זה ממש חלק קטן, וישנם דברים רבים שהיה אפשר להוסיף. אבל פשוט מקוצר הזמן, אינני יודע האם יספיקו להדפיס הכל. אבל בעז"ה, יהיה המשך. יהי רצון.

מהר"נ רצאבין זצ"ל נחשב 'ספר תורה חי', אשר כל התורה היתה שגורה על לשונו בע"פ.

אבא מארי זצ"ל, נחשב 'ספר תורה חי'. אנשים היו מסתכלים עליו, מדברים עליו, כאדם שידע את כל התורה בע"פ. גם הרמב"ם בע"פ, שלחן ערוך בע"פ, גמרות מדרשים ומפרשים, טעמים אין מספר בפרד"ס. אנחנו בעצמינו שמענו ממנו איך שגור בפיו – ממש כמו 'אשרי

יושבי ביתך' – את ההלכות הכי מסובכות. את ההלכות הפשוטות, לא שמענו שהוא אמר. כנראה דברים שהיה חשוב לו ללמוד אותם בע"פ, כגון ארבע רשויות לשבת, רשות הרבים רשות היחיד מקום פטור כרמלית וכו'. כל ההלכות המסובכות. עירובין, תערובת חמץ בפסח, הגעלה וליבון. זכורני כי כאשר הוא היה מגעיל כלים, הוא היה אומר בע"פ את ההלכות בשלחן ערוך, ביחד עם הפירוש שתילי זיתים. בקלות, ללא מאמץ.

לא מבעיא שחיטה וטריפות, שזה פשיטא, אלא גם הלכות בשר בחלב, כתמים, מקואות. אנשים היו משתוממים לשמוע, אפילו הלכות יבום וחליצה, דברים עמוקים. חושבני כי הכוונה לסימן ק"ע, באבן העזר, הלכות מאד מסובכות. היו ממש נדהמים ומתפלאים, כל פרטי הפרטים של 'דין גט אחר גט, ומאמר אחר מאמר'. את כל ההלכות כסדר, ממש כמו [משלי ד', כ"ה] **וְעֶפְעָפִיךְ יִישְׂרוּ נֶגְדְךָ**.

תלמידי חכמים גדולים, מכל העדות, תימנים אשכנזים וספרדים, היו נבהלים, לשמוע מפיו הלכה אחרי הלכה, ללא הפסקה. לא פסיק פומיה מגירסא. רמב"ם הלכות אישות (קידושין), טומאת צרעת, פרה אדומה, קרבן פסח, כלי המקדש, בכורים. זה מה שאנחנו שמענו, אני עצמי, ומה שאני זוכר ברגעים אלו, אבל בודאי ידע יותר ויותר.

ממש מעיין המתגבר, וכנהר שאינו פוסק. מי יתן לנו תמורתו, מי יתן לנו חליפתו. ממש היה מדהים לשמוע, שאתה שואל אותו שאלה, והוא מיד – כביכול פתחת טייפ – אומר לך את התשובה לשאלתך, ככתבה וכלשונה.

מהו העניין בלימוד התורה בע"פ, שתי שיטות בלימוד בע"פ, ואיזו שיטה עדיפה יותר.

מה העניין, בלימוד התורה בעל פה? לדעת את התורה בע"פ?

הרמב"ם בסוף הקדמתו למשנה תורה, מסביר למה הוא חיבר את חיבורו. וז"ל, עד שיהיו כל הדינים גלויין לקטן ולגדול בדין כל מצוה ומצוה, ובדין כל הדברים שתיקנו חכמים

הרמב"ם מקדים 'שבועות' לפני 'נדרי' והיפך מהסדר של תורה, שהקדימה [במדבר ל', ג'] איש כי ידור נדר ליי, ואח"כ או השבע שבועה?

אחר כך הוא אומר – והדבר מובא גם בשו"ת שלו [שו"ת הרדב"ז חלק ה' סימן קס"ב] – ראיתי לקצת חכמים שואלים בדברי הפוסק, מניינא למעוטי מאי? למה צריך לכתוב, ארבע מיני שבועות?

אנחנו היינו שואלים אולי יותר פשוט, בשביל מה צריך בכלל את החשבון? אבל הוא שואל, באופן למדני, יותר חזק. בסגנון תלמודי. כי כאשר אתה אומר מספר, אתה בא להגיד שזה ארבע ולא חמש. מאי סלקא דעתך?

ועיין כעין דברינו, בפירוש רש"י בפרשה שעברה, מטות, על הפסוק וְאֵת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל חֲלָלֵיהֶם, אֵת אָוִי וְאֵת רָקֵם וְאֵת צוּר וְאֵת חוּר וְאֵת רַבֵּעַ, חֲמִשָּׁת מַלְכֵי מִדְיָן [במדבר ל"א, ח'], וכי אני רואה שחמשה מנה הכתוב? למה הוזקק לומר 'חמשת'? אלא ללמדך, ששון כולם בעצה, והושון כולם בפורעניות עיי"ש.

במקום אחר [בהל' מעשה הקרבנות פרק י"ב הל' ד'] הרדב"ז אומר, כי אכן הרמב"ם כתב את החשבון – דיברנו על כך בזמנו [שם], לגבי המספרים שכותב הרמב"ם – ותשע מנחות היחיד וכלן קריבין למזבח ואלו הן. מנחת חוטא, והוא המנחה שמקריב העני כשיתחייב חטאת ולא תגיע ידו. מנחת סוטה וכו'. כותב על כך הרדב"ז, אפשר דנקיט מניינא למעוטי מנחת נסכים וכו' יעו"ש.

אבל בנ"ד, הוא לא אומר כך. תשובה זו לא מועילה בענייננו. הוא כותב, כי שאלו קצת חכמים, מה המספר הזה בא למעט?

אומר על כך הרדב"ז, ולדעתי אין זו שאלה בדברי הרב כלל. השאלה לא מתחילה. כי הוא ז"ל חיבר חיבורו, כדי שילמדו אותו על פה. ולזה הטעם, חילק אותו פרקים פרקים, הלכות הלכות. והמנין, מובא גדול וסימן לזכירה, וללמוד הענין על פה.

צריך את המספר, כי זה מועיל מאד בשביל הזיכרון.

ונביאים. כללו של דבר, כדי שלא יהא אדם צריך לחיבור אחר בעולם בדין מדיני ישראל, אלא יהיה חיבור זה מקבץ לתורה שבעל פה כולה, עם התקנות והמנהגות והגזירות שנעשו מימות משה רבנו ועד חיבור התלמוד, וכמו שפירשו לנו הגאונים בכל חיבוריהן, שחיברו אחר התלמוד. לפיכך קראתי שם חיבור זה משנה תורה, לפי שאדם קורא תורה שבכתב תחילה, ואחר כך קורא בזה, ויודע ממנו תורה שבעל פה כולה, ואינו צריך לקרות ספר אחר ביניהם.

וראיתי לחלק חיבור זה הלכות הלכות בכל עניין ועניין, ואחלק ההלכות לפרקים שבאותו עניין, וכל פרק ופרק אחלק אותו להלכות קטנות, כדי שיהיו סדורין על פה.

וכבר לפני כן, בהקדמתו של הרמב"ם לספר המצוות כתב, אחלק כל כלל, לפרקים והלכות וכו' כל פרק נחלק להלכות, כדי שיהיה נקל לדעת אותו על-פה למי שירצה, או לזכור דבר ממנו יעו"ש.

שאלה מהקהל: הלא לתועלת הזכרון היה לו להוסיף להלכות הקטנות, ציוני אבג"ד, וכמו שהוסיפו המעתיקים או המדפיסים. וגם בסוף כל ספר, ציין רק מספר הפרקים שבכל הלכות, ולא מניין ההלכות שבכל פרק.

תשובת מרן שליט"א: זה נכון שהרמב"ם עצמו לא ציין אותיות אלו, רק עשה ריוח מעט (בעין פרשה סתומה בספר תורה) בין הלכה להלכה, וכן בכתבי יד התימניים בעיקבותיו שהעתיקו זאת באופן מדויק ובנאמנות, וכמו שעמדו על כך במהדורת ר"ש פרנקל. כך היה גם לפני הרב המגיד, ולכן הוא מציין את הרמב"ם לפי פבא, דהיינו המלה הראשונה בפיסקא. כנראה לא היה הדבר מקובל בזמנם לציין אותיות, כמו שהיה גם במשניות בימי קדם, שעשו רק ריוח.

נראה פשוט כי זהו המקור לדברי הרדב"ז, בהתחלת הלכות שבועות, לגבי מה שהרמב"ם כותב וז"ל, ארבעה מיני שבועות הן. שבועת ביטוי, ושבועת שוא, ושבועת הפקדון, ושבועת העדות וכו'. בתחילה הרדב"ז דן, מדוע

אח"כ הוא אומר, כי גם אם אתה חושב שזאת בכל זאת שאלה, על כך הוא אומר שני תירושים. אבל לו עצמו נראה, כי זאת בכלל לא שאלה.

הרדב"ז כותב דברים חשובים, פירושים על הרמב"ם, ורואים איך שהוא מעריך ומעריך את הרמב"ם. הרדב"ז היה 'מאריה דכולא תלמודא', תלמוד בבלי וירושלמי ואחרונים, חוץ ממה שהיה מקובל אלהי, מבין בתורת הקבלה, ובכל זאת החשיב מאד את הרמב"ם. ישנו דבר מדהים, שהרדב"ז כותב בסוף הלי איסורי מזבח. הוא מסביר שם, את הסדר של הרמב"ם. למה הקדים עניינים אלה ב'פרק ראשון', ואחר כך 'פרק שני' וכו'? איך הרמב"ם מסדר את ההלכות.

ובסוף הוא כותב כך, סדר ה'לכותיו, יורה על רוחב שכלו, ורוב זכירתו. איזה זכרון עצום, היה לרמב"ם. וטוב ה'קפתו' בכל דברי הראשונים. עד שכשאני חושב בלבי באיזה דרך היה – כאשר אני חושב, איך הרמב"ם חיבר את הספר הזה? כיצד היה מ'צבו בעמדתו בדרך ארוכה מסובכת ומפותלת כל-כך – אעמוד מרעיד. אני רועד. מזועזע. איך הצליח לעשות כזה דבר?

כי אני רואה פרק אחד, מחובר מכמה מסכתות. וכבר הפליגו הראשונים לדבר בזה, אבל גם אני עד מפי הראייה. אינני מדבר בשם אחרים, אלא בשם עצמי. מה אני רואה.

ומסיים הרדב"ז שם, ומה מתקן דבריו בסידור פרקיו.

*

ישנן שתי שיטות, ללימוד בעל פה. אפשר ללמוד בע"פ, מלה במלה. ככתבם וכלשונם. ואפשר ללמוד וללמד בע"פ, רק את תוכן הדברים, מבלי להגיד את הלשון בדיוק. לגבי הרמב"ם, לא מפורש למה הוא מתכוין. אבל בדברי הרדב"ז, אפשר אולי להבין ולהוכיח כי הוא לא מתכוין ממש מלה במלה, כי הוא אומר בזה"ל, 'ללמוד העניין על פה'. ללמוד את העניין, דהיינו את התוכן. כי לפי

השאלה שלו, למה צריך היה להגיד את המספר, אז גם אדם אשר לומד למשל הלכות שבועות, וברצונו לדעת האם הוא זוכר זאת היטב, הוא מתחיל להגיד לעצמו את ההלכה הראשונה. לכאורה הייתי אומר כי המספר ארבע, לא חייב להיות דוקא בשביל כך, כי אפשר לזכור זאת לפי המלים. אמנם הנה אם הוא יודע שיש שבועת ביטוי, ושבועת שוא, ושבועת הפקדון, ברם הוא יודע שישנן ארבע, אז הוא מתאמץ עד שהוא נזכר שחסר שבועת העדות. זה מזכיר לו. א"כ, אם הרמב"ם כתב מספר לצורך העניין הזכירה, זה לא מחייב את ידיעת המלים ממש בע"פ.

אבל למעשה, כנראה הדברים הללו שנויים במחלוקת. ישנה מעלה לשיטה הזאת, וישנה מעלה לשיטה השנייה.

ברצוני להוכיח בס"ד, כי הדברים כבר היו בעבר. כגון המובא בספר שבחי הבעש"ט ודף [114]. הרי גיסו של הבעש"ט, הר"ר גרשון מקיטוב, נסע לארץ ישראל. מובא שם בספר הנז"ל כך, שמעתי מפי מגיד משרים הנזכר לעיל – הוא הביא את שמו מקודם, רבי לייב, בנו של רבי גרשון מקיטוב – פעם אחת גזר ר' שלום מארץ המערב תענית על הגשמים בירושלים, והיה צדיק גדול וחשוב.

האם אתם מכירים, מיהו רבי שלום מארץ המערב, שגזר תענית בזה"ז?

זהו הרש"ש, מה"ר שלום שרעבי זצ"ל.

המדפיס שם לב לכך, וכתב [בהערה 3] כך, הכוונה רבי שלום שרעבי, יליד צנעא שבת"מ.

ישנו ויכוח, היכן הוא נולד. הצנעאנים אומרים שהוא נולד בצנעא, והשרעבים אומרים שהוא נולד בשרעב. ואולי שני הדברים נכונים. יתכן שהוא נולד בשרעב, ואח"כ בא לצנעא, ומשם הוא ברח לארץ ישראל, כפי שידוע הסיפור שניצל מנסיון קשה.

מה שאמרנו כי הצנעאנים אומרים שהרש"ש נולד בצנעא, זה בדרך כלל. כי לעומת זאת הרע"ק בסערת תימן ודף קע"ב ד"ה אמנס, כתב שצריכים להודות כי היה מתושבי מחוז שרעב

אינני יודע, איך אשכנזי – ובפרט 'חסיד' – יתפלל לפני התיבה? בורך אתו וכו' מוגיין אברוהם? אתמהא. אלא כנראה הוא כבר למד את המבטא של ירושלם... א"כ כעת תהיה אתה הש"צ. כיון שראה שהוא צדיק וחסיד וכו', הזמין אותו דוקא.

ובירושלם המנהג, מי שמתפלל לפני התיבה צריך לומר דברי כיבושין. לפני שהוא מתפלל, עליו להגיד דברי מוסר וחיזוק, לעורר את הציבור לתיקון המעשים.

והתם המנהג של דרשנים, שיאמר הגמרא או המדרש או פסוקים, כצורתן וכהוייתן. אם אתה אומר גמרא, תגיד מלה במלה. ואם משנה הלשון, חרפה הוא לו.

רבי גרשון לא היה רגיל לכך. אבל הרב אמר לו לדרוש, ע"כ הוא התכונן, והתחיל לשנן את המאמרים בע"פ. והיה מכין את עצמו לדרוש, וחזר הלשון כמה פעמים בכדי שיאמר כהויותן. לא ישן כל הלילה. הוא משנן ומשנן. כי עד אז, הוא לא היה רגיל לכך. ובאשמורת הבוקר, ניחר גרונו. נהיה צרוד. ואמר לבנו ר' לייב הנ"ל, נתקלקל מלולי. כבר לא יכל לדבר. לך לרבי שלום אמור לו, שאני איני יכול להתפלל ונתפרדה החבילה. הוא לא בא אליו. והתפלל כל אחד במקומו שרגיל בו.

ההמשך לא שייך לענייננו, אבל רק נגמור את הסיפור.

ורבי שלום בבית המדרש שלו במקומו – כל אחד התפלל בבית כנסת אחר – וירד אחר לפני התיבה. ובתוך השירה, שמע רבי שלום שחזר הקול לרבי גרשון. כנראה בשירת הים, רואה רבי שלום כך. לכאורה, איך הוא ראה שחזר? הרי הוא במקום אחר? מסביר שם למטה [בהערה 12], כי בספר אחר מובא, שרבי שלום ראה זאת ברוח הקודש.

ומיד אחר התפילה של לחש, צוה שילך המתפלל מן העמוד, וירד ר' גרשון לעמוד להתפלל שמונה עשרה בקול, ויאמר הסליחות. וירד ר' גרשון לפני התיבה, ואחר שמונה עשרה, התחיל לומר סליחות. אמר הפתיחה,

וכו' יעו"ש, וכמ"ש בס"ד בנפלאות מתורתך ר"פ אמר ד"ה ומאידך. [אבל דברי הר"י ספיר שקדם לסערת תימן, עומדים נגד אחת מטענותיו, וגם על השאר יש להשיב. ומכיון שהר"י ספיר באבן ספיר כתב שראה מבני משפחתו בעי"ת צנעא, ובודאי אינם צאצאיו כי עדיין נער רווק היה. וגם רחוק לומר שהם באו עמו משרעב לצנעא, אלא מתקבל יותר שהם ממשפחת שרעבי המפורסמת, שהיה להם שם בית כנסת קדום. ואם כן לא הוא עצמו בא משרעב, אלא אבות אבותיו. ואף הם אין הוכחה שבאו משרעב, כי לפעמים נותנים לאדם שם משפחה על שם איזה מקום, מפני שהיה רגיל לנסוע שמה למסחר וכדומה. ובדברי הגרי"ח בבניהו על מסכת פסחים ריש פרק ו' שלהי ד"ה ודע, מפורש שלא היה הרש"ש מדבר בלשון ערבי של דרום תימן שמבטא הקו"ף הוא כמבטאו בפי בני בבל שהגרי"ח הוא מהם, אלא היה מדבר בלשון ערבי של מרכז תימן, שבכללו עי"ת צנעא, שמבטא הקו"ף הוא כמבטא הגימ"ל בפי בני בבל. ואם כן בצירוף דברי הר"י ספיר והגרי"ח, יש להניח שהוא מעי"ת צנעא. איתמר].

הוא עלה לירושלם, והיה חבר בשיבת המקובלים שבבית הכנסת 'בית אל' בירושלם, ועל שמו היא נקראת 'אהבת שלום'. מה"ר גדליה חיון, יליד חברון ומקובל, ייסד בשנת התצ"ז בירושלם את ישיבת המקובלים. אחר מותו, עמד מה"ר שלום שרעבי בראשות הישיבה וכו'.

בכל אופן, בספר שבחי הבעש"ט כתב, שהרש"ש היה 'מארץ המערב'.

כבר הערנו על כך כמה פעמים, כי האשכנזים מתבלבלים, הם לא מבחינים בין ספרדים לתימנים וכו'. זה כפי שאצלינו מצוי שלא מבדילים, בין הונגרים לבין פולנים לבין רוסים וכו'. גם אצלם, לא נוחתים לשינויים 'הקטנים'.

אבל לפעמים ישנה נפקא מינה מכך. וצויה – הרש"ש – שיתכנסו כולם בביהכ"נ אחת להתפלל בַּכְּנוּפִיא, ושלח לר' גרשון הנ"ל שהוא יתפלל לפני התיבה.

ואח"כ הלך מן התיבה, ולא רצה לומר עוד סליחות.

תשמעו דבר פלא. ושאל אותו בנו ר' לייב הנ"ל, מפני מה עשה זה? מה קרה? למה הפסקת וירדת מהתיבה? והשיב לו, כי בפתיחה היתה תפילתי שגורה בפי, והרגשתי אם אומר עוד סליחות, ירדו גשמים תכף. ויראתי מגסות הרוח. לא רציתי, שיגידו שאני בעל מופת וכו'. שלא יגידו שזה בגללי. לכן לא התפללתי, כי יודע אני שירדו גשמים ב' או ג' ימים רצופים לאחר זה. וכן היה.

בכל אופן, רואים מכאן כי כך היה מקובל, בעיקר"ת ירושלם ת"ו, לדרוש ברבים בעל"פה מלה במלה ממש.

הערה מהקהל: יש מעשה הידוע בחכם מתימן שבא למצרים בזמן הרמב"ם. וכמדומה היה מעשה נוסף כזה בזמן רבינו אברהם בנו.

תשובת מרן שליט"א: יפה. אך נראה ששם הנדון לא בדיוק בנ"ד, על הלשון, אלא ר' אברהם בן הרמב"ם היה אומר את המאמר באופן 'מעובד' כפי שיטתו הפילסופית הידועה מהמאמר שלו שנדפס בתחילת עין יעקב, ולזה התנגד לו החכם התימני שהוא משנה בזה את המכוון.

מצד שני, בשם הגר"א אומרים ההיפך. כמובא בספר הגאון החסיד מוילנא [פרק ט"ו דף קצ"ד]. בהתחלה הוא אומר, שחובה ללמוד תנ"ך, ואח"כ ששה סדרי משנה. וז"ל, ראשית לימודו של התלמיד – היה הגר"א אומר – בחמשה חומשי תורה, ובספרי הנביאים והכתובים. ועל כן הזהיר להיות בקי בראשונה בכ"ד ספרי קודש עם הנקודות והטעמים, כדבריו באיגרתו "ושילמדו מקודם כל החומש, שיהיו רגילים כמעט בעל פה". הוא לא חדל מלהטעים חשיבות לימוד החומש לגדולים ולקטנים. וכפי שנמסר, הרי בימי זקנתו היה כל לימודו חומש. וכן חייב את האב ללמד את בנו תנ"ך, כלומר נביאים וכתובים.

עם השלמת לימוד התנ"ך, על התלמיד ללמוד ששה סדרי משנה, עד שיהיו שגורים בפיו עם פירושיהם.

הדבר הראשון והיסודי, לימוד תנ"ך עם הנקודות והטעמים. והוא מדגיש במקום אחר, לדקדק גם על מלעיל או מלרע.

ושילמדו את התלמידים את החומש, שיהיו רגילים כמעט בע"פ.

כאשר נשאל הגר"א, איזו דרך שיבור לו האדם, ומה רצוי יותר? לחזור על לשון המשניות כפי שהן, או על תכנון? השיב, כי לדעת תוכן עמקות המשנה רצוי יותר, מלדעת הלשון בעל פה. והוסיף, כי "תורה שבכתב, נכון לדעת הלשון בלי מגרעת. אבל תורה שבעל פה, עיקרה לדעת הדינים והמשפטים על בריים. יש בכך תועלת לא רק לעצמו, כי אם גם לאחרים, ולכן טוב שילמוד מעט מעט בצדקה, שידע כל דבר על פ'יו, שבזה יעשה צדקה לכל ישראל, ממה שיקבץ על יד הרבה – שאין יודע הדין על בריו. עדיף שתבין היטב, מאשר שתלמד הרבה. כמויות.

רבי שאול, מרבני וילנא בדור הבא, היה מספר על גדולת הגר"א ועל התמדתו העצומה. לשאלה "מדוע נזקק הגר"א לחזור מתוך הספר, והרי בבקיאותו הגדולה בעל פה, יכול היה לחזור ברגע אחד תמצית כל הענינים במחשבתו, ללא כל עיון בספר? סיפר רבי שאול בשמו, "שאין טוב לחזור הש"ס כלשונו בעל פה", שע"י כן עלול לבוא לידי קלקול, ולכן היה מעיין בספר "לדקדק הלשון מתוך הספר".

מה משמעות הכתוב כאן, 'שעל ידי כן עלול לבוא לידי קלקול'? לא הסבירו זאת שם.

על כן נראה את הדברים במקורם, כמובא בספר עליות אליהו [מהדורא חדשה, עמ' קי"ז].

הוא אומר כך, שמעתי משאך בשרי הגאון מ' שאול מוילנא זצ"ל, שפעם אחת נכנס אצלו קודם התפילה בבוקר, ומצאו פתוח לפניו מס' חולין בפ' בהמה המקשה, וסוקר בסקירה אחת על כל עמוד, וכרגע מהפך לעמוד ודף שלאחריו, עד כי בערך חצי שעה ויותר, גמר עד סוף המסכת, שהוא כערך שבעים דפים. הופך דף אחרי דף. מה קרה? שבעים דפים.

רבי זלמן להגיד סוגיא אחת במס' נזיר ע"ש. ולכן היה מעיין בספר, לדקדק הלשון מתוך הספר. כך הוא מביא בשם הרד"ל. זהו רבי לוריא. ועוד מעט נסביר בעז"ה.

הגאון רבי זלמן, זהו אחיו של הגר"ח מואלאזין. כתוב אח"כ בס' עליות אליהו [דף כ"ט] כך, הרב הגאון, החסיד ועניו, דמי לבר אלהין, מו"ה שלמה זלמן זצלה"ה, אחיו של הגאון מורנו הרב רבי חיים הנ"ל וכו'.

ובהערה ס"ד כתוב כך, וז"ל הגאון מוהרי"ל בעה"מ שו"ת פרי תבואה אב"ד בפפד"א בספרו עצי עדן [דף ט"ז ע"ב], הגאון מ' זלמן מוילנא – דיברנו עליו בזמנו [שיעור מוצש"ק בחוקותי התשפ"ב], לגבי הסיפור עם החכם הספרדי שבא לתהות על קנקנו ברמב"ם וכו', ה' אמר לי לא תעבור וכו' – שלמד תורה לשמה כו'.

הוא היה לאות ולמופת בדורינו, שבהיותו בן כ"ד שנים, היה כל הש"ס, ספרי, ספרא, תוספתא ומדרשים ורמב"ם וטור, שגורים על פיו, לאמרם בע"פ ככתבם וכלשונם. מה שלא ישוער בשום פנים, שמחשבה מושבה בעליית קיר קטנה בכף איש, תשא ותסבול זה השיעור. וראו כל עם בני ישראל שגדול כחן של יראי ה' וחושבי שמו, כי רוח אלהים תלמדם.

כמובן, בכדי שהדברים יהיו אצלו כ'מונחים בקופסא', צריך הרבה קדושה, קדושת המחשבה וקדושת העיניים, כאשר האדם אינו מתעסק עם שטיות. פלא עצום.

אם כן, מהו הפירוש בעניין?

חושבני, כי הכוונה היא כדלקמן. מובא שם בס' תולדות אדם, שפעם הגר"א היה צריך מסכת נזיר, ולא היה לו את הגמרא, אז הוא אמר לרבי זלמן, תגיד את הגמרא בע"פ, ולאחר שהוא שמע במדויק, הגיע לפי זה למה שהוא רצה. פירוש, שכאשר האדם לומד בע"פ, מצוי בדר"כ שאנשים מתבלבלים. מערבבים דברים. אולם רבי זלמן, ידע להגיד בלי שום שינוי. אפשר לדייק ממנו, כפי שאני מדייק מהספר. הוא לא יוסיף, ולא יגרע.

והיה משתומם הגאון מוהר"ש על הדבר, כי לא שיער בלבבו שהיה זה דרך חזרת משנתו, וגם לא נתקבל בדעתו לחשוב שהוא מחפש כ"כ אחר איזו דבר שנעלם ממנו ז"ל ח"ו מקומו. ובפרט שמפ' בהמה המקשה ואילך, הענינים מתחלפים כמעט בכל פרק, עד שאין מקום שיפול הספק במציאות איזו דבר על כל הפרקים אלו יחדיו, אחרי שהם שונים מאוד בעניניהם זה מזה.

הוא חשב, אולי הגר"א מחפש איזה נושא, אולי זה בדף זה או אחר. אבל הוא אומר, כי אלו נושאים שונים, ולא יכול להיות שהוא יחפש את הנושא בדף הזה.

עד כי כמעט בסיום המסכת ממש, חזר רבינו והיפך לאחור איזו דפים, לענין קורא זכר, והביט בו כרגע, ואמר להגאון מוהר"ש מה שנתחדש לו באותה רגע בזה ליישב דברי הרי"ף, שלא כדברי הרא"ש שם [והוא נדפס כעת בביאורי הגר"א ביור"ד סרצ"ב ס"ק י"ג ע"ש], ואז נתברר לו שזה היה אצלו חזרת משנתו.

כך הגר"א היה חוזר [מין שליט"א מדגים זאת. העורך]. דף אחרי דף. כי הכל אצלו היה כבר כמו 'אשרי יושבי ביתך', זה רק בכדי לרענן את זכרונו.

אבל הוא התפלא, מה נפשך? אם הגר"א יודע כ"כ טוב, למה הוא צריך לפתוח בספר? לכן הוא ממשיך ומביא שם כך, וכאשר שאלתי להגאון מוהר"ש, מה ענין לחזרה כזו מתוך הספר? כי אם היה בבקיאותו בע"פ הגדולה, הלא יכול לחזור כרגע תמצית כל הענינים במחשבתו? וכאשר שמעתי שאמר רבינו ז"ל על הגאון שאגת אריה, שהיה יכול לסדר תמצית כל הש"ס בשעה אחת במחשבתו. א"כ יהרהר בלבו ודיו, ואין תועלת מהעיון בספר בזה.

והשיבני הגאון מוהר"ש, שבפירוש שמע מרבינו הגר"א ז"ל, שאין טוב לחזור הש"ס בלשונו בע"פ, שע"י כן יבוא לידי קלקול בעיון ופשט. והוא מוסיף, [ונתישב לי בזה הסיפור הכתוב בתולדות אדם פרק ה', שציוה רבינו להגאון

ליתר דיוק, נביא את המעשה כלשונו שם בס' תולדות אדם [פרק חמישי דף פ"ג].

פעם אחת, ציוה הגאון האמיתי רבינו אליהו החסיד מוילנא על משרתו להביא לפניו מסכת נזיר, והיה רצונו לעיין בה לשון איזה ברייתא, ומפני איזה סיבה נתאחר הנער בדרך. ור' זלמן היה אז אצל רבו הגאון האמיתי הלז, וציוה אותו לאמר, רבי זלמן בני, פתח פיך ויאירו דבריך. ולא אחר רבי זלמן, והגיד כל העניין מראשו ועד סופו, ולא הפיל מלשון הגמרא אף צרור קטן. וישמח עליו הגאון החסיד ויאמר, בני, עליך אמר הכתוב [ישעיה נ"א, ז'] עם תִּזְכְּרֵנִי בְּלִפְסֵי עֲבָלָי.

הרי ישנו מושג בגמרא [סוטה דף כב.], 'תִּנְיֵי תִנְיָא, ולא ידע מאי קאמר'. לכאורה, מה הפירוש? וכי תנאים, תנא, 'לא ידע מאי קאמר'? אלא מסבירים המפרשים, שישנו עוד שימוש למושג 'תנא', גם לגבי אנשים אשר היו בקיאים בגירסת המשניות בע"פ, אבל הם לא היו חכמים גדולים. ובגלל שהם לא הבינו את עומק העניין, הם היו מערבבים דברים, מפה לשם ומשם לפה. הוא יכול להגיד דברים, כגון ש'חרש שוטה וקטן', בגלל שזהו הסגנון, למרות שבנושא הזה לא שייך להגיד 'שוטה' לדוגמא. הוא בכל זאת מכנים 'שוטה'. זהו הפירוש, 'תני תנא' – ה'תנא' היינו הגרסן. האמוראים היו מביאים אותו בכדי שיגרוס בפניהם בע"פ, אבל ישנם דברים שהוא אומר והם טעות, הוא התבלבל, החליף אחד בשני. ועמ"ש בס"ד על זה במאמר משנת מהרי"ן פרק ששי ד"ה ושוב. לכן הגר"א אומר, כי בדר"כ אנשים לא מסוגלים להגיד בע"פ בצורה מדויקת, הוא חושב שכך כתוב, וממילא מגיעים מכך לטעויות. אבל על רבי זלמן, הגר"א סמך.

חושבני כי אבא מארי זצ"ל היה ממש 'קולע אל השערה ולא יחטיא', מבחינה הלכתית. לא הוסיף ולא גרע מלה. הדבר מדהים. לכן כאשר הוא היה אומר בע"פ, והכל בהטעמה ובברירות, לא במהירות. היו לפעמים אנשים אשר פתחו בצד את הספר, לעקוב אחריו

ולראות איך הוא אומר, ולא מאמינים למראה עיניהם ולמשמע אזניהם.

בספר הזכרון 'בצאת ישראל' [משכנותיך ישראל, דף תרע"ד] הביא את דברי הגר"א הנ"ל, ויוצא שזה נראה בדיוק ההיפך. הגר"א אומר, כי את החמשה חומשי תורה כדאי לדעת בע"פ, אבל לא לגבי התורה שבע"פ. לכאורה, זה בדיוק ההיפך. תורה שבכתב – בכתב. ותורה שבע"פ – בע"פ. אבל הגר"א אומר, לא, את התורה שבכתב, כדאי לדעת בע"פ.

הבינו מכך בטעות, כי כביכול התורה שבכתב, כל מלה היא במקומה ושיעורה, באופן מדויק. משא"כ תורה שבע"פ, זה לא כ"כ חשוב. הם הבינו כך בטעות, כיון שכתוב בס' עליות אליהו [שם], 'תורה שבכתב נכון לדעת הלשון בלי מגרעת, אבל תורה שבע"פ עיקרה לדעת הדינים והמשפט על פריה'. העיקר שתבין את התוכן, את הנושא, לא חשובות המלים.

על כך הוא מעיר, ואין הכוונה בזה ח"ו שלשון המשנה וגמ' אינו מדויק כ"כ (כמו שראיתי שטעו בזה, עד כדי לומר שלא יתכן שיצא כן מפה קדוש רבינו הגר"א ז"ל). אמרו, אם זה כך, זה לא יכול להיות. הגר"א לא אמר את זה. זאת טעות.

ואדרבה, מכח עניין זה ביאר שם הרד"ל דעל כן חזר הגר"א על תלמודו מתוך עיון בספר וכו'. זאת הסיבה שהגר"א חזר מתוך הספר, כי פחד שהוא לא ידיק בע"פ.

אלא הכוונה, דאחר שלמד כל מה שיודע לדקדק מלשון הגמרא [או המשנה] – אחרי שהאדם למד ודקדק מהש"ס, אם הצליח להבין ממש את כל הפרטים ודיוקי הלשון מן העניין ומתוך הסדר, לאחר שכבר הבין את כל הצידודים והדיוקים – אין נפק"מ אם יחזור על זה בלשון ממש, או בתוכן. כבר אין נפק"מ איך תחזור על כך. כך דעת הגר"א.

שכל המדויק מדבריהם הקדושים ורמזיהם, אינו אלא היכי תמצא ללמד לנו, אבל אינו מחוייב להיות במלים אלו דוקא. משא"כ בתורה שבכתב, אין מילותיה היכי תמצא

ידוע על מרן הבית יוסף, שלמד וידע את כל הש"ס משניות בע"פ, ותוך כדי שהיה גורס את המשניות בע"פ, היה נגלה אליו המלאך המגיד מישרים. צריך לדייק שם, האם אמנם הכוונה – כפי שאני מבין – שזה היה ממש מלה במלה בע"פ.

שאלה מהקהל: גם במשניות, יש נושאים שהם יסודות גדולים.

תשובת מרן שליט"א: השאלה רק מה יותר טוב. כי האדם לא מסוגל את הכל. הרי רבי זלמן, שהוא כן ידע, הגר"א שיבח אותו. לר' זלמן היה כשרון מיוחד, חנן אותו ה' בזה וכו'. דהיינו, השאלה היא לגבי בני אדם רגילים, מה עדיף? אבל אה"נ, הגר"א לא מכחיש שישנה בכך מעלה. רק שלרוב האנשים, אין יכולת עד כדי כך, שיהיה להם זיכרון כזה, לדעת מבלי שישגו. הם עלולים לטעות, מפני שחושבים שכך כתוב, אבל בעצם הם בלבול את העניין. נמצאנו למדים למסקנא, שיש דעות חלוקות בנושא, מה עדיף על מה, ובכל שיטה יש מעלה וחסרון.

*

מה שאני יכול להגיד בזה על אבא מארי זצ"ל, על כח העיון שלו והבנתו העמוקה, הוא כדלקמן.

צריך להקדים את המובא בספר אבן ספיר, חדרי תימן. הוא כתב [פרק ט"ז דף נ"ג ע"ב] בלשון קצת קשה. וז"ל, רוב לימודם רק בספר הי"ד – דהיינו ברמב"ם – ולכן אין להם יד ושם בתלמוד ופוסקים אחרים. כי אין אִתָּם סדר העיון והפלפול לעומקא דדינא, רק מקופֶּיָא, רואים הלכה למעשה ודיו.

זכורני שבמקום אחר הוא כותב, שפגש שם פעם איזה חכם, והוא דיבר איתו לגבי סדר העיון, איך ללמוד עם שקלא וטריא. והוא ענה לו, 'אי דייקנין כולי האי, לא גרסינן'. במלים אחרות, אין לנו פנאי. יש בכך משהו. מרוב הלחץ והטרדה וכו', לא היה פנאי כ"כ לשבת ולעיין וכו'. לא היתה את האפשרות לכך, כי הם גם היו צריכים לעסוק בפרנסתם, וגם אומות

גרידא לנרמז בה, אלא התיבות עצמם הם דבר ה' ותורתו.

ישנו עניין, לדעת את לשון הפסוק, כפי שהוא. בודאי שאי אפשר להשוות ביניהם, כי התורה היא מפי הגבורה. זה לא אותו הדבר. בכל אופן, זהו ההסבר בשיטת הגר"א.

*

בספר ישמח יהודה [פרק ס"א] כתב בנ"ד בזה"ל, ועיין עוד ב'עלי שור' [שער השני פרק שלישי עמוד ע"ב], "גם החזרה היסודית, היא מעבודת ההעמקה בכל הדורות, מהאמוראים עד האחרונים, צווחו ככרוכיא כי יש לדעת היטב את אשר למדו. קשה התפיסה והזכרון אינו נתבע על ידיעת הש"ס, אבל יתבעו ממנו ידיעה ברורה במה שלמד.

אם האדם קשה התפיסה, לוקח לו זמן רב עד שהוא קולט ומבין, אין לו זיכרון, על מה יתבעו אותו בשמים? למה לא למדת טוב? מדוע אתה לא זוכר? לא יתבעו אותו, מדוע אינו יודע את כל הש"ס. הוא לא אשם בזה. אלא האם הוא יודע מה שלמד, לפי הכוחות שלו.

יש לחזור על כל ענין כדי ידיעה ברורה בעל פה בעניין, לא ידיעה מילולית אלא ידיעת התוכן והשקלא וטריא ע"כ.

אח"כ הוא מביא את מ"ש בס' עליות אליהו, והוא מוסיף בהמשך, וכן סיפר כי הוא ואבי הרב מוהר"י הנ"ל למדו משניות, וחזרו שידעו על פה כל המשניות, וה"ר מוהרי"ץ הנ"ל חזר על לשון המשנה עד שרגיל על לשונו בעל פה, ואבי הרב מוהר"י הנ"ל חזר אך תוכן המשניות בלא סגנון הלשון. והלכו שניהם לשאול את פי הגאון נ"ע, איזה דרך ישרה שיבור לו האדם בזה?

והשיב הגאון, כי לדעת תוכן עמקות המשנה, טוב יותר מלדעת הלשון בעל פה, ולא הענינים על בריים. והוסיף לומר, כי אך תורה שככתב, נכון לדעת הלשון בעל פה בלי מגרעת, אבל תורה שבעל פה עיקרה לדעת הדינים והמשפט על בריה וכו' ע"כ. עדיף יותר לדעת ולהבין את העמקות, מאשר לדעת את הלשון.

העולם עשו להם צרות רבות ורעות, רח"ל. ובעניין לימוד תלמוד בתימן, עיין שיעור מוצש"ק ויצא התשפ"א].

מצד שני, זהו אינו 'כלל'. ישנם תלמידי חכמים המעיינים, וישנם ת"ח שהם שטחיים. היו כך, והיו כך.

אני יכול להגיד לגבי אבא מארי זצ"ל, כי ההבנה והעיון שלו היו מצויינים. למשל, הוא בעצמו סיפר לי, לגבי שאלה אחת באיסור והיתר, שהוא התלבט בה – בהיותו בתימן – ולא יכל להחליט, לקח לו שש שעות לעיין ולהתבונן בנושא, רק בכדי שיהיה ברור לו שכך היא ההלכה. להעמיק שש שעות, בהבנת העניין, עד שנרגעה רוחו שאין טעות.

אבל באופן כללי, הדבר נכון. אמנם הוא קצת מגזים, בעל אבן ספיר, אכן ישנם כאלה שטחיים, 'הלכה למעשה ודיו'. אבל אכן בדרך כלל, כך השיטה היתה. החשיבו יותר את 'ידיעת' התורה. לא את 'עיון' התורה, אלא לדעת את התורה. מה אסור ומה מותר, ולדעת חידושי תורה וכו'.

חיפשתי עכשיו באבן ספיר היכן נכתב דבר זה, ואחר יגיעה וחיפוש מצאתיו מובלע שם בפרק ל"ג [דף ע"ג עמוד ב'] בזה"ל, למדתי מעט עם המורה השני, והראתי לו סדר הלימוד והעיון בפוסקים, ונפקחו עיניו באו"ח ומ"א. אך אמרו לי, "אילו דייקנן לא גרסינן" יעו"ש. אבל הרואה יראה שם לעיל מינה בעמוד א', ויבין שהמדובר רק באברך תם וישר ירא השם, ותו לא.

בודאי היו בתימן ת"ח מעיינים, שנשאו ונתנו בש"ס ובפוסקים ראשונים ואחרונים הן בכתב והן בעל פה, וגם בעניינים שלא נוגעים כלל הלכה למעשה. וע"ע מ"ש בס"ד במבוא לשלחן ערוך המקוצר, הנקרא נוכח השולחן, בפרק הראשון, וייאורו עיניך.

ווידידי הרה"ג אח"כ שליט"א הוסיף כאן בזה"ל, דברי האבן ספיר תמוהים מאד, הלא בודאי היה להם יד ושם בפוסקים אחרים רבים

מאד, כמפורסם וכמו שיראה כל מעיין בחיבוריהם. אלא על כרחנו לומר שלא דיבר אלא על המון העם, שאכן בסדרי הלימוד הקבועים לציבור בבתי כנסיות, במשך כל השבוע לא עסקו אלא רק במקרא ובמשנה ובעין יעקב וברמב"ם ובמוסר וכדומה, ולא בפוסקים אחרים, ובשלחן ערוך עסקו רק בשבת. ואם כן גם מה שסיים שאין אתם סדר העיון והפלפול לעומקא דדינא וכו', מיירי בהמון העם ובתלמידי חכמים פשוטים. אבל שאר תלמידי חכמים (על כל פנים בעיית צנעא) שהיו לומדים בישיבות, בודאי למדו גם גמרא ושאר פוסקים בעיון. ויש ראיות רבות לכך, ואפשר לכתוב בזה ספר שלם. ולעת עתה, עיין מה שהובא בשמי בהערות על שו"ת ויען יצחק חלק א' דף קצ"ב אות תקכ"ז. וכך יש ללמוד מדברי הר"י ספיר עצמו, בדבריו על כמה חכמים שהכירם. גם ראיתי תעודות מאת חכמי הספרדים והאשכנזים בירושלם, ובכללם הגרי"ח זוננפלד, שהעידו שביקרו בישיבות התימנים בירושלם בראשות מהראח"ן ומהר"ש הלוי אלשיך, וראו את סדר לימודם הנכון, ושהם גדולים בתורה, ומנהיגיהם גאונים וכו'. ובודאי הם למדו גם שם כמו שלמדו בהיותם בצנעא. גם אין להתעלם מזה שהר"י ספיר ביקר בתימן בזמן של פורענות, וגם רבים נמלטו מצנעא, ומי יודע אם לא נתבטלו בנתיים סדרי הלימוד בישיבות, ולכן לא ידעם עכ"ל נר"ו. וישר חיליה לאורייתא.

היום בזמנינו, אומרים בדרך מליצה – זכורני מימי חרפי שהיו מספרים זאת בישיבה הק' – כי בחור ישיבה בא לשמים, הבית דין של מעלה שואלים אותו, מה למדת? מה אתה יודע? על מה נבחן אותך, בתורה שבכתב? והוא עונה, לא, אני לא יודע. שואלים אותו, אולי משנה? והוא עונה, לא. אולי גמרא? לא. אולי בכל זאת איזה מדרש? לא. הוא לא יודע.

אומרים לו, אז מה אתה כן יודע? והוא עונה, תגידו קושיא, ואני אגיד תירוץ... זה מה שהוא יודע. זאת בכדי להגדיל, לצד השני. הוא לא יודע להגיד שום דבר. לא מסכת ברכות, ולא

שערי יצחק – השיעור השבועי

האחרונה. כי סוף סוף, תחית המתים זה בגוף, בכדי לתת שכר לגוף על המצוות, שהאדם סבל בעולם, מגיע שכר גם לגוף. אולם העיקר הוא בסוף, זאת הנשמה.

וכן בַּחיבור, מְנִינוּ מִי שֶׁאֵין לוֹ חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא – זֶה בַּהֲלֵי תְּשׁוּבָה פֶּרֶק ג' הִלְכָה ו' – וְכֻלָּלָנוּם בַּמִּסְפָּר, וְאָמְרָנוּ שֶׁהֵם עֲשָׂרִים וָאַרְבָּעָה.

הַרְמַב"ם כּוֹתֵב שֶׁם, וְאֵלּוּ הֵן שֶׁאֵין לָהֶן חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא, אֲלֵא נִכְרָתִים וְאוֹבְדִין וְנִידוּנִין עַל גּוֹדֵל רִשְׁעָם וְחַטָּאתָם לְעוֹלָם וּלְעוֹלָמֵי עוֹלָמִים. הַמִּינִים, וְהַאֲפִיקוֹרוּסִין, וְהַכּוֹפְרִים בַּתּוֹרָה, וְהַכּוֹפְרִים בַּתַּחִּית הַמֵּתִים וְכו'. אֶחָד מֵהֶם, הוּא 'הַכּוֹפֵר בַּתַּחִּית הַמֵּתִים'. א"כ מָה אַתָּם רּוֹצִים? כְּתַבְתִּי זֹאת בַּמְּפֹרָשׁ. מָה אַתָּם טּוֹעֲנִים?

וְהַרְמַב"ם מוֹסִיף, כִּי יִתְּרָה מִכָּךְ, הִרִי כְּתַבְתִּי בַּסּוֹף, 'אֵלּוּ הָעֲשָׂרִים וָאַרְבָּעָה דְּבָרִים וְכו'. לָמָּה כְּתַבְתִּי אֶת הַמִּסְפָּר?

מִדְּרַאֲתָנוּ שֶׁמָּא יִחְסֹר אֶחָד מִן הַמַּעֲתִיקִים אֶחָד מִן הַמִּסְפָּר, וַיֹּאמֶר הָאוֹמֵר שֶׁלֹּא זָכְרָנוּ אוֹתוֹ. מִכָּךְ הַרְמַב"ם חָשַׁשׁ. הִרִי הַמַּעֲתִיקִים כּוֹתְבִים, וּפְעָמִים רַבּוֹת יֵשׁ לָהֶם טְעוּיּוֹת וְדִילּוּגִים, מִכָּל מִינֵי סִיבוֹת, לְפַעְמִים כִּיּוֹן שִׁישׁ מִלֵּה דוּמָה, אוֹ מִפְּנֵי כָּל מִינֵי הַפְּרָעוֹת שִׁישׁ לָהֶם תוֹךְ כְּדִי הַכְּתִיבָה, אוֹ מִתּוֹךְ הַתְּרַשְׁלוֹת, כָּל אֶחָד כְּפִי מַצְבּוֹ וְעִנְיָנוֹ. לָכֵן כְּתַבְתִּי מִסְפָּר, בְּכִדִּי שֶׁח"ו לֹא יִדְלָגוּ אֶחָד.

וּמִכָּלֵל הָעֲשָׂרִים וָאַרְבָּעָה שֶׁמִּנֵּינוּ שֶׁם, הַכּוֹפֵר בַּתַּחִּית הַמֵּתִים.

בְּזִמְנֵנוּ [שֶׁם] דִּיבְרָנוּ עַל כֵּךְ, וְאָמְרָנוּ שֶׁכִּנְרָאָה זֶהוּ הַטַּעַם שֶׁל הַרְמַב"ם, בַּהֲרַבָּה מִקּוֹמוֹת שֶׁהוּא כּוֹתֵב מִסְפָּרִים.

דָּבָר זֶה, הוּא מִיּוֹחַד אֲצֵל הַרְמַב"ם. הַדָּבָר אֵינוֹ מִצּוֹי, בַּסְּפָרִי הָרִאשׁוֹנִים אוֹ בַּמְּפָרָשִׁים אֲחֵרִים. לַרְמַב"ם יֵשׁנוּ 'סֹדֶר מוֹפְלָג', כְּפִי שֶׁהַגְדִּיר הָרַב הַמְּגִיד מִשְׁנָה. זֶהוּ אֶחָד מִן הַדְּבָרִים שֶׁמִּיִּיחָדִים אֶת חִיבּוּרוֹ.

לְכַאֲוֶרָה, לָמָּה הַרְמַב"ם צָרִיךְ לַהֲגִיד אֶת הַסִּיבָה, שְׂאוּלִי הַמַּעֲתִיק יִדְלָג אֶחָד? הִרִי לְפִנֵּי רַהֲטָא הַסִּיבָה פְּשׁוּטָה, בְּשִׁבְלֵי הַזִּיכְרוֹן. יֵשׁנָם כ"ד דְּבָרִים, שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לְעוֹלָם הַבָּא.

בָּבָא קַמָּא. רַק חֲרִיפּוֹת לְתַרְץ קוּשִׁיּוֹת. יֵשׁ פֶּה הַמַּחֲשֶׂה לַהֲבִין אֶת הַחֲסָרוֹן בְּשִׁטָּה זוֹ, לֹאִידֵךְ גִּיסָא.

הַשְּׁלָמָה בְּעִנְיַן הַמִּסְפָּרִים שֶׁנִּקְטַּה הַרְמַב"ם, הֵאֵם הֵם לְצוֹרֵךְ הַזִּיכְרוֹן, אוֹ בְּכִדִּי שֶׁהַמַּעֲתִיקִים לֹא יִטְעוּ.

לְגַבִּי מָה שֶׁהִבְאֵנוּ מִקּוֹדֶם בְּשֵׁם הַרְדַּב"ז, כִּי עִנְיָן הַמִּסְפָּר שְׁכוֹתֵב הַרְמַב"ם, הוּא לְצוֹרֵךְ הַזִּיכְרוֹן, הַדָּבָר מוֹבָא גַם בַּסְּפָר יָד מִלֵּאכִי [כָּלֵלִי הַרְמַב"ם כָּלֵל ל"ד].

לְפָנַי כְּמָה שִׁיעוּרִים [מוֹצֵשׁ"ק בַּמְדָּבָר הַתְּשַׁפ"ב, וּמוֹצֵשׁ"ק קֶרַח הַתְּשַׁפ"ב] דִּיבְרָתִי בְּעִנְיָן זֶה, הִבְאֵתִי [בְּשִׁיעוּר שֶׁלַח לָךְ] אֶת דְּבָרֵי הַרְמַב"ם בְּאִגְרַת תַּחִּית הַמֵּתִים – וְעוֹד מַעֲט נִרְאָה זֹאת בְּעִזְרָתוֹ יִתְב' שׁוֹב – וַיִּדְּיָנוּ הָרַב שֶׁר שְׁלוֹם יוֹסֵפִי הִי"ו אָמַר לִי, כִּי גַם בַּסְּפָר אֲבִנִי יִסּוֹד [כָּלֵל ל"ג], לַהֲרַה"ג אוֹפִיר מִלְכָּא שְׁלִיט"א, עִמַּד עַל כֵּךְ.

הִבְאֵנוּ אַז, אֶת מָה שְׁכוֹתֵב הַרְמַב"ם, בְּאִגְרַת תַּחִּית הַמֵּתִים. זֹאת אִיגְרַת מִיּוֹחַדָּת שֶׁהַרְמַב"ם כָּתַב בְּעִנְיַן תַּחִּית הַמֵּתִים, כִּי יֵשׁ אֲשֶׁר הִצִּיקוּ לוֹ, עַל כֵּךְ שֶׁהוּא מְדַבֵּר הָרַבָּה לְגַבִּי הָעוֹלָם הַבָּא, וְלֹא עַל תַּחִּית הַמֵּתִים. עַד כְּדִי כֵּךְ, שִׁישְׁנָם כֹּאֲלָה שֶׁחֲשַׁבּוּ, שֶׁהַרְמַב"ם סוֹבֵר כִּי תַּחִּית הַמֵּתִים זֶהוּ רַק מִשַּׁל, שֶׁזֶּה לֹא דָּבָר מִצִּיאוֹתֵי שֶׁהַמֵּתִים יִחְיוּ, יַעֲמִדוּ בְּגוֹפֶם וּבִלְבוּשֵׁיהֶם.

הַרְמַב"ם לֹא הֶאֱרִיךְ בְּנוֹשֵׂא הַזֶּה, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָצָה לַהֲדַגִּישׁ אֶת עִנְיָן חַיִּי הָעוֹלָם הַבָּא, כִּי זֹאת הַתְּכַלִּית הָאֲחֵרוֹנָה. גַּם אַחֲרֵי תַּחִּית הַמֵּתִים, לְבַסּוֹף יִהְיֶה עוֹלָם הַבָּא. אֲבָל כִּיּוֹן שִׁיעָא מִכָּךְ טְעוּיּוֹת, הַרְמַב"ם כָּתַב עַל כֵּךְ מֵאֵמֶר שְׁלָם. רּוֹאִים שֶׁם, כִּי הַדָּבָר מִמֶּשׁ כּוֹאֵב לוֹ.

הַרְמַב"ם כּוֹתֵב כֵּךְ, בַּפֶּרֶק חֵלֶק בִּיאָרְנוּ שֶׁם – כְּמוֹ שִׁמְצָאָהּ מִי שִׁיסְתַּכַּל בּוֹ – אַחֵר שֶׁהֶאֱרַכְנוּ בְּדָבָר הָעוֹלָם הַבָּא, וְאָמְרָנוּ שֶׁתַּחִּית הַמֵּתִים פְּנֵת הַתּוֹרָה, וְאֵין חֵלֶק לָמִי שֶׁלֹּא יֵאֱמִין בָּהּ בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבֵּנוּ. אֲמָנָם אֵינָה הַתְּכַלִּית הָאֲחֵרוֹנָה.

מִי שֶׁאֵינוֹ מֵאֱמִין בַּתַּחִּית הַמֵּתִים, הוּא לֹא שִׁיךְ לְכָלֵל עִם יִשְׂרָאֵל. אֲבָל, זֹאת לֹא הַתְּכַלִּית

כאשר האדם רוצה ללמוד את כולם, לדעת אותם בע"פ, אם אינו יודע מראש כמה הם, אזי הוא מתחיל להגיד, המינים והאפיקורסים וכו', והוא תוהה, אולי שכחתי אחד, או דילגתי על אחד – או שהוא אכן שכח. אבל אם הוא יודע מספיק, אזי הוא רואה שחסר לו.

זאת אחת הסיבות הפשוטות, וכגון למשל לגבי מזמורי תהלים הנכתבים לפי סדר אל"ף בי"ת. כגון, תהלה לדוד. יש מפרשים האומרים, כי מזמורים חשובים, דוד המלך כתב אותם על סדר א"ב, כיון שהדבר טוב לזיכרון. אם האדם אינו יודע מהו ההמשך, הוא נזכר לפי האות הקודמת, כגון אם היא היתה אות גימ"ל, אז הוא יודע כי ההמשך צריך להתחיל באות דל"ת, עד שנזכר הוא, בפסוק דוד לדוד ישבח מעשיך וגו'. לפי האות, הוא נזכר. הדבר מועיל לזיכרון. ויש להוסיף מה שרגילים הפייטנים לרמוז את שמותיהם בראשי בתי הפיוטים, שיש בכך גם תועלת לזכרון כידוע. איתמר.

ה"ה בנ"ד, לפי המספר, האדם יודע שהוא לא שכח.

לכאורה, זאת הסיבה הכי פשוטה. כפי שהרדב"ז אומר, כי כיון שהרמב"ם חיבר את חיבורו בכדי שילמדו אותו בע"פ – איך שנסביר מה הפירוש 'בעל פה', גם אם נגיד שזה לא בע"פ ממש מלה במלה, אלא לפי התוכן – אזי צריך לדעת את המספר.

נראה לי, כי אין הכי נמי. בודאי שהדבר פשוט. זה אל"ף בי"ת. בודאי שזהו הנימוק הראשון, שזה בשביל הזיכרון. אבל בנ"ד, הרמב"ם כתב כאן באיגרת תחית המתים רבותא. כל כך כאב לרמב"ם, שתפסו אותו על העניין הזה, שְׁתָּלוּ בו בוקי סריק, ולמדו מדבריו כי כביכול יש לו הבנה אחרת לגבי תחית המתים, שאיננה כפי שמקובל.

הרמב"ם כותב בהמשך בזה"ל, וכאשר התפרסם חיבורנו בארצות, והתפשט בקצוות, נאמר לנו שאחד מן התלמידים בדמשק אמר, שאין תחיית המתים, ולא תשוב הנפש לגוף אחרי הפרדה. תלמיד חכם, דרש ברבים ואמר כך.

ואמרו כל אנשי המעמד ההוא, איך תאמר זה? והתחיל להביא ראיה ממה שזכרנוהו אנחנו בחיבורנו – הוא הביא ראיה מהספר שלי – שהתכלית הוא העולם הבא, ושאין גוף בו.

והתחילו הם, להביא ראיה מן המפורסם באומה ובדברי החכמים בזה. התחילו להתווכח איתו, לדברך מה זה שכתוב בדברי חז"ל? ואמר, שהם כולם משל. וארכו דבריהם עמו. וכאשר נודע לנו מה שאירע לא הרגשנו אליו, ואמרנו זה בטל במיעוטו, שאין מי שְׁיִסְפֵּל זה, ולא מי שיקשה עליו הבנת מה שאמרנוהו וכו' יעוש"ב.

ע"כ הרמב"ם אמר את הסיבה הזאת, כי הוא רצה להראות איך שהוא חרד וכאב לו ודאג מעיקרא על העניין. דהיינו, בנושא הזה, הוא הדגיש את העניין, שהוא חשש ופחד שמא המעתיק ידלג, כי אחד מהדברים זה 'הכופר בתחית המתים'.

אבל יכול להיות, דבר נוסף. הרי ישנם עוד הרבה מקומות, שהרמב"ם כותב מספרים. למשל, עשרים דברים שפוסלים ספר תורה ופרק עשירי מהל' תפילין. בעניין זה אפשר לומר, כי הסיבה שהרמב"ם היה צריך להגיד מספר, כי אולי אחד המעתיקים ידלג אחד, ואז ח"ו יהיה מכשול.

אולם ישנם דברים, שלכאורה אי אפשר להגיד שישנו חשש שמישהו ידלג. למשל, שם בפרק רביעי מהלכות תפילה, חמשה דברים מעכבים את התפילה, אף על פי שהגיע זמנה. וכן אח"כ בפרק חמישי, שמונה דברים צריך המתפלל להיזהר בהן ולעשותן, ואם היה דחוק, או נאנס, או שעבר ולא עשה אותן אין מעכבין. ואלו הן: עמידה, ונוכח המקדש, ותיקון הגוף, ותיקון המלבושים, ותיקון המקום, והשוויית הקול והכריעה והשתחויה.

בפרק רביעי הרמב"ם מביא דברים שהם לעיכובא בתפילה, כגון נטילת ידים וכו', וישנם דברים שהם רק לכתחילה, כגון לעמוד נוכח המקדש וכו'. אי אפשר להגיד, שאם הרמב"ם לא היה כותב 'חמשה דברים', מישהו היה מדלג, מכיון שבהמשך הפרק הרמב"ם מפרט

שערי יצחק – השיעור השבועי

בקונטרס תנורו של עכנאי ודף צ"ב, מתוך שערי יצחק – שיעור מוצש"ק קרח התשע"ב בשכ"ג, ישנו קובץ בשם 'חיי שרה', על אמי מורתי תנצב"ה. אבא מארי זצ"ל, היה קורא לאמי בשם זְהֵרָה. בעברית אומרים, שרה. אבל תמיד הוא קרא לה, בשמה המקורי. והיא קראה לו בשמו הפרטי, נסים.

אני אומר זאת, כי בדרך כלל, לא מקובל אצל התימנים, שהבעל קורא לאשתו בשמה הפרטי, ושהאשה קוראת לבעלה בשמו הפרטי. בדרך המקובל אצל התימנים, שהבעל קורא לה, 'הָהָה'. הוא לא אומר את שמה. וגם היא קוראת לו כך, או בסגנון אחר. וכמו שהרחבתי בס"ד בתשובה במקום נוסף. ואם הוא תלמיד חכם – ישנם כאלה – שהאשה היתה קוראת לבעלה בשם 'מארי'.

אינני יודע, מדוע אצלינו בביתנו הדבר הזה לא היה נהוג. לא שמתי לב אז, לשאול את אבא מארי את השאלה הזאת. לא עלה בדעתי לשאול אותו. וגם היום אינני יודע מהי הסיבה? כי גם אצלינו, כפי שאני רואה, בקרב אנשי העיר שלנו, רצאבה, הדבר היה מקובל כדלעיל גם אצל האחרים, לומר הָהָה וכו'. אמנם אינני יודע האם ממש אצל כולם, אבל שמעתי כך מקרובי משפחה זקן.

שאלה מהקהל: מה דעת מרן שליט"א שהבעל יקרא לאשתו אמא, והיא תקרא לו אבא, כי אם הילדים ישמעו שקוראים זה לזה בשמות הפרטיים, גם הם יקראו להם כך?

תשובת מרן שליט"א: אמנם יש מנהג כזה אצל איזה קהילות, לא אצלינו. ולא נהירא. איך יקרא לאשתו, אמא וכו', הרי זה שקר. הנה אנחנו בביתנו בילדותנו שמענו שקראו זה לזה בשמות הפרטיים, ולא טעינו בזה.

הערה מהקהל: זה שהרנב"ן קרא לנות ביתו בשמה, אין מזה הוכחה שכך נהגו בתימן, כי אפשר שנהג כך רק בארץ ישראל, כמו עוד רבים אחרים, אפילו זקנים יותר, כגון זקני ר' שלמה אפרים הכהן. ולא עוד אלא שהיה קורא לה נעמי, ולא נַעֲמָה כשמה בתימן. אגב, גם את

כל דבר ודבר. הרי הרמב"ם חוזר אח"כ על כך, 'טהרת הידיים, כיצד'. 'כיסוי הערוה, כיצד'. 'טהרת המקום, כיצד'. א"כ אין אפשרות שיהיה דילוג, כי גם אם מישוהו ידלג על איזה פרט מן ההלכה הראשונה, מן ההמשך יבינו את הטעות. וכן בפרק חמישי, 'עמידה כיצד', נוכח המקדש כיצד'. הרמב"ם מפרט.

גם אח"כ, למשל בפרק ט"ו, הרמב"ם כותב בזה"ל, ששה דברים מונעין נשיאת כפים. מה פוסל כהן, שלא ישא את כפיו? הלשון – אם הוא עילג – והמומין, והעבירה, והשָׁנִים, והיין, וטומאת הידים. ואח"כ בכל הפרק, הרמב"ם מפרט אותם. 'המומים כיצד', וכו'. פה בודאי שהמספר נעשה לצורך הזיכרון.

אבל נראה כי ישנו הבדל, בין מספר קטן, לבין מספר גדול. אם המדובר בהרבה דברים, יתכן חשש דילוג.

הערה מהקהל: הלא חשש דילוג יש גם במספר קטן?

תשובת מרן שליט"א: אולי כן, ואולי לא.

ולגבי כ"ד דברים המעכבים את התשובה, כיון שהוא לא חוזר עליהם בהמשך הפרק, שם ישנו חשש שיהיה דילוג.

יכול להיות, שהרמב"ם לא רצה להגיד את הסיבה האחרת, דהיינו בשביל הזיכרון, כי אם זה רק בשביל הזיכרון, אפשר לעשות דרכים אחרות בכדי לזכור. הרי לפעמים כאשר רוצים לזכור דברים, עושים סימן לפי ראשי תיבות. לא חייב להיות דוקא מספר. אם בשביל הזיכרון, הרמב"ם היה צריך להגיד דברים אחרים, כגון כאשר הוא מזכיר את האותיות הראשונות, ועל ידי זה הדבר כן מועיל לזיכרון. אבל, אין ספק כי גם המספר מועיל לזיכרון. ואם עושים גם אותיות, או דברים אחרים, הדבר יותר מועיל, כי זה מזכיר את הדבר עצמו.

בעניין המובא בקונטרס 'תנורו של עכנאי' לגבי הגר"נ רצאבי זצ"ל, שהיה קורא לנו"ב בשמה זְהֵרָה – שפירושו נוגה, ושלוש תשובות לטענה כי השם נוגה אינו רצוי כי יש 'קליפת נוגה'.

השם נעמה הפכו כאן לנעמי, רק מפני דמיון האותיות. אבל תרגום נעמה, טובה.

תשובת מרן שליט"א: אמנם בתימן אינני יודע איך נהג, כי נולדתי כאן בא"י. אך לא מסתברא ששינה כאן בא"י, כי היה מוקיר עד מאד מנהגי אבותינו, וזה הרי קרא לה תמיד זְהִרָה כמו בתימן.

*

בכל אופן, 'הנה מקום אתי'. ידידנו רבי אלון גרטי הי"ו העיר לי, לגבי השם נוגה. הרי זהרה, בלשון הקודש זה נוגה. והיום בעברית ישנו שם כזה, יש הנותנים לבנות את השם נוגה.

בקונטרס תנורו של עכנאי [שם] כתבתי בס"ד כך, פירוש המלה זהרה, זה דבר שזוהר. ידוע הרי שיש שבעה כוכבי לכת, שבתאי, צדק, מאדים, חמה, נוגה, כוכב, לבנה. וסימנן שצ"ס חנכ"ל. מה זה נוגה?

כתוב בכתר מלכות, מי יבין סודותיך. בהקיפך על גלגל השני גלגל שלישי, ובו נוגה. כגברת בין חייליה. וככלה תעדה כליה וכו'. אומר על זה מהרי"ץ [עץ חיים ח"ג דף ק"ז ע"ב], ונקרא נִוְגָה – כך אנחנו גורסים, נִוְגָה. לא נִוְגָה. הסברתי זאת בהמשך שם. אבל הכל הולך אל מקום אחד – על שם הזוהר והאור, שנאמר נחבוק ג', דין וְנִוְגָה פֶּאֶר תְּהִיָּה. בפסוק הניקוד בודאי כך. והוא גלגל שלישי, ונקרא בערבי אלזהרה. הכוכב הזה, נקרא בלשון ערבי 'זהרה'. וכאשר מתרגמים את השם הזה ללשון ק, זה נקרא נוגה, בעברית.

כפי שאמרתי מקודם, היום בזמנינו ישנו שם כזה, אולם רבים לא נותנים את השם נוגה, כי זה נחשב מודרני. לכן בפרט אצלינו החרדים, לא מקובל השם הזה. אצל מודרניים, או פשרנים אחרים, נותנים את השם הזה. או אולי אלה שקוראים 'על שם' הסבתא זהרה, ויודעים שזהו הפירוש.

רבי אלון גרטי אמר לי, בשם הצדיק "החלבן" המקובל זצ"ל, כי הוא לא הסכים לשם הזה. הוא הראה לי בגליון בשם ימצא חיים וגליון ס"ה, אדר שני התשפ"ב, דף ד', שהוא היה ממליץ

לשנות את השם נוגה. והסיבה היא, כי השם הזה מורה על קליפת נוגה.

בתורת הקבלה, ישנן ארבע קליפות טמאות ממש, וישנה קליפת נוגה, שהיא ממוצעת, טוב ורע. לכן הוא המליץ, לשנות את השם הזה. ויש כאלה המתנגדים לכך מהטעם שאמרנו שזהו שם מודרני, מכלל השמות החדשים, 'חדשים מקרוב באו'.

כיום בזמנינו, ישנם כל מיני שמות, אשר לא היו ולא נבראו. כגון, שירה, בת-אל, וכל מיני חידושים. למרות שאין איסור כזה, מן הבחינה ההלכתית, אבל עדיף לתת שמות שיש להם מקור, על שם של נשים צדקניות. וכן בנים, על שם צדיקים. מאשר להמציא דברים שלא שיערו אבותינו. שמות שאין להם בסיס. כי הרי השם, מראה על מהות האדם. השם משפיע על הנשמה. ע"כ עדיף לתת שמות של צדיקים, להיקרא על שם, מאשר לבדות מהלב. למרות – כפי שאמרתי – שזאת אינה 'הלכה'.

*

בהרבה ספרים מובא, שהשם זהרה הוא נוגה. מהרי"ץ הביא כך בפשיטות ויכדלעיל. כעת נביא זאת, מעוד שני ספרים. אחד מהם, הוא בספר 'שלושה ספרים נפתחים', לרבי יהודה פֶּלֶעס, שהיה מדקדק קדמון.

הוא כותב בזה"ל, נגה, נגה. אלו שני דברים. הראשון, ונוגה כאור תהיה. וקראו הקדמונים שם הכוכב הידוע, נוגה. כך בלשון הקודש. ובמקורו בל' ערבית זהרה. לרוב נגהו ואורו.

והשני, ונוגה ונפג, שם אדם. הוא מביא פסוק בדברי הימים וא' ג', ז', שזהו שם של אדם. דהיינו, שם של זכר.

כפי שאתם יודעים, לגבי השמות, ישנם שמות משתנים, בין זכר לבין נקבה. למשל, השם שמחה, אצל האשכנזים זהו שם של איש, ואצלינו התימנים זהו שם של אשה.

הערה מהקהל: גם השם יונה.

תשובת מרן שליט"א: נכון. והרי ישנו נביא בשם יונה. האמת היא, כי השם יונה איננו מקורי

המפרשים עומדים על כך, הראשון הוא הרד"ק, והוא אומר בזה"ל, ובספר שמואל, כשזכר אותם בני דוד שנולדו לו בירושלם [שמואל ב' ה, י"ד-ט"ז], אינו זוכר אליפלט הראשון, ונגה. מה הסיבה שהוא לא מוזכר?

עונה הרד"ק שם, אולי לא היו בחיים אז, ולא מנה אותם. ובזה הספר מנה אותם, ואע"פ שלא היו אלה השנים בחיים, כי מנה הנולדים לו בירושלם. ולפי שאמר הנה, "כל בני דוד" נפסק ט', מנה אותם כולם. וכן במקום אחר שמנה אותם גם כן בזה הספר [דה"א י"ד, ד'-ז'] מנה אותם כולם. ואף על פי שלא אמר "כל אלה בני דוד", הרי אמר "אשר היו לו בירושלם" [שם].

הַחֲרָה החזיק אחרי הרד"ק, בפירוש מצודת דוד שם שכתב תמצית העניין בזה"ל, בשמואל שני, לא הזכיר נוגה, גם לא אליפלט השני. ואולי מתו בקטנותם ע"כ.

בא המלבי"ם ואומר, כי הסיבה שהם לא נזכרים, ונראה שעזרא בא לפרש לנו, איך נתקיים בדוד 'זאת הכבשה ישלם ארבעתים', שמ"ש רש"י ז"ל שהוא הילד ותמר ואמנון ואבשלום, הוא דרוש, כי הילד מת ע"י שא"ל גם הבן הילוד לך מות יומת, א"כ הוא חוץ מהמנין, ותמר לא מתה. ולמדנו שהיה לו עוד שני בנים שמתו, והם השלימו את החשבון.

הרי את ספר דברי הימים, כתב עזרא הסופר. אם כן, מי הם הארבעה האלה? אומר המלבי"ם, כי שני בנים השלימו את החשבון. מי שיעיין, יראה ויבין כיצד הוא מונה שם את כולם, ומי הם הארבעה האלה. אבל מתוכם, אלו השנים האלה. והילדים האלה, לא נתקיימו.

אולי מישהו יטען, טוב, אבל סוף סוף הוא מת, ואל תביא ראיה ממנו. אך מה זה קשור לשם? וכי מת בגלל שזה ע"ש קליפת נוגה? אינני יודע, האם הדבר קשור. אפילו לא בתורת חזי לאצטרופי. חוץ מזה, מה עם אליפלט? גם הוא, הרי מת. ש"מ כי זה לא קשור האחד אל השני.

אצלינו, עשו זאת בארץ ישראל בתורת תרגום של שם 'חמאמה' בערבית. זהו תרגום בעצם. בכל אופן, ישנם שמות מתחלפים, שיכול להיות גם לזכר וגם לנקבה. ה"ה בנ"ד.

שאלה מהקהל: בספר טעמא דקרא הביא, ששם אשת אשר היה יונה?

תשובת מרן שליט"א: נכון. הוא כותב זאת בשם מדרש כת"י. ולא ידוע לאיזה ספר כוונתו. לא מצאנו, והמקב"ה יאיר עינינו.

עניין זה מופיע – בדיוק כמו בספר הנז' של רבי יהודה בלעם – גם בספר של רבי משה גקטלה, שהוא ג"כ קדמון. יש לו ספר בשם 'כתאב אלתדכיר', שפירושו ספר הזיכרון. ממש אותו הדבר. כנראה שזהו אותו הספר, רק נתחלף שם המחבר.

*

בכל אופן, לגבי הטענה הזאת, שזאת 'קליפת נוגה', יש לי על כך בס"ד שלוש תשובות.

דבר ראשון, הרי זה כפי שהוא מזכיר, שזהו שם של אדם. ויתירה מכך, זהו שם אשר דוד המלך ע"ה נתן אותו וכמובא בדברי הימים שם. אחד מבניו של דוד המלך, נקרא בשם נוגה. הדבר מוזכר, בשני מקומות בדברי הימים ראשון. בפרק ג' פסוק ז' כתוב כך, וְאַלְהָהּ הָיוּ בְּנֵי דָוִד אֲשֶׁר נִוְלַד לוֹ בְּחֶבְרוֹן וגו'. וְאַלְהָהּ נִוְלְדוּ לוֹ בִּירוּשָׁלַיִם, שְׁמֵעָא וְשׁוֹבֵב וְנֶתֶן וְשְׁלֵמָה אַרְבָּעָה לְבֵת שׁוּעַ בֵּת עֲמִיאל. וַיִּבְחָר וַאֲלִישָׁמַע וַאֲלִיפְלֵט. וְנִגְהָ וְנִפְגַּי וְיִפְיַע.

וכן בפרק י"ד פסוק ו', וְנִגְהָ וְנִפְגַּי וְיִפְיַע. אותו הדבר.

א"כ דוד המלך קרא לבנו, בשם נוגה. דבר שני, אסתר המלכה, י"א כי פירוש המלה אסתר הוא נוגה.

דבר שלישי, עוד מעט נראה שישנו שם של מלאך, הנקרא נוגה.

נלך לפי הסדר.

לגבי השם נוגה שכתוב בספר דברי הימים, ישנו דבר קצת פלא, כי בספר שמואל לא מוזכרים שנים מתוך הבנים הללו, 'אליפלט ונוגה'.

וחוץ מזה, הם כתבו זה רק בגדר 'אולי'. הם אומרים כך, בתורת 'אולי', אין להם ראייה לכך. שאולי זאת הסיבה. אולם ישנו כאן מקום להתווכח, לבוא ולהגיד כי סוף סוף הילד הזה לא התקיים.

כעת, לגבי הדבר השני.

בגמרא מסכת מגילה [דף י"ג ע"א] כתוב לגבי הפסוק [אסתר ב', ז'] וַיְהִי אִמֶּן אֶת הַדָּסָה הָיָא אֶסְתֵּר בֵּת דְּדָז. לא ברור מה השם שלה? הדסה או אסתר?

אומרת הגמרא כך, ר' נחמיה אומר, הדסה שמה. השם העיקרי שלה, הוא הדסה. ולמה נקראת אסתר? שהיו אומות העולם קורין אותה על שום אסתהר. דהיינו ירח. יפה כלבנה.

אומר מהר"ל מפראג בספרו אור חדש [אסתר שם] בזה"ל, וכן הא דקאמר רבי נחמיה, האומות היו קורין לה "אסתהרא", מלשון סיהרא. דהיינו ירח.

ויש מפרשים כי הוא נִזְגָה – או כפי שאנחנו קוראים, נִזְגָה – מפני שהיא היתה יפה בעיני כל רואיה. כך הוא בתרגום שני [אסתר שם], וכן בילקוט שמעוני [ח"ב רמז תתרנ"ג] וז"ל: "רבי נחמיה אומר, 'הדסה' שמה, ולמה נקרא שמה 'אסתר', שהיו עובדי אלילים קורין אותה כוכב הנוגה, על שם אסתהר".

ממשיך מהר"ל וכותב, כי הכוכב הזה נקרא "נוגה", מלשון יופי. שמע מינה לכאורה כי אין בשם הזה שום דופי.

לאידך גיסא, ישנו כאן מקום לבוא ולומר, כי לא היהודים הם שקראו לה בשם זה, אלא הגויים.

ברם, גם מהר"ל בעצמו אינו מסכים לפירוש הזה. הוא אומר כך, אבל נראה, שהוא מלשון סיהרא. נכון שהשם נוגה הוא לשון יופי, אבל נראה לו יותר הפירוש שזה לשון סיהרא, דהיינו ירח. כי הסיהרא מושלת גם כן על כל העולם, כמו שהיתה אסתר מושלת. כך הוא אומר.

בכל אופן, ישנן דעות שזהו כוכב נוגה.

[ממה שיש אומרים כי פירוש אסתר נוגה, אין ראייה, שהרי אינה נקראת נוגה בלשון הקודש. והקפידא היא רק בשם נוגה בלשון הקודש, לפי שכך נקראת הקליפה הזאת. שוב שמעתי שאמר כת"ר דומה לזה לקמן, אך יש להדגיש זאת. הוספת ידידנו הרה"ג אח"כ שליט"א].

ומי שיטען שאומות העולם קראו לה כך, גם דבר זה אינו ברור. כי מובא בספר מנות הלוי [אסתר שם, בריחי שערך, עמ' רל"ט] כך, והר"ר יצחק הכהן כתב, כי מרדכי עצמו שינה את שמה לאסתר.

ובפרט, שבסופו של דבר אנו קוראים לזה 'מגילת אסתר'. תמיד השם הנפוץ הוא אסתר, בכל המקומות. אם השם העיקרי הוא הדסה, ע"ש הצדיקים שנקראים הדסים, למה היא נתפרסמה דוקא בשם אסתר? מדוע לקחו וקבעו לדורות דוקא את השם של אומות העולם?

זהו חיזוק לדברי מהר"ר שלמה אלקבץ, בספרו מנות הלוי הנז'. לדבריו, מרדכי שינה את שמה לאסתר. כאשר היא נולדה קראו לה הדסה, אבל מרדכי שינה לאסתר.

שהוא שם פרסי, טרם שנלקחה לבית המלך, כדי שלא ירגישו בה שהוא יהודית. כי שם הדסה היה מורגל בין היהודים לכנותו על הנשים, אבל שם אסתר היה מורגל בין הפרסיים. זהו שם פרסי, אשר גם היהודים יכולים להסכים לו.

בכל אופן חזינן, כי מרדכי נתן את השם הזה, ע"ש הכוכב נוגה.

נמצינו למדים, כי כבר דוד המלך, נתן לבנו את השם נוגה. וכן מרדכי, נתן את השם הזה להדסה.

הערה מהקהל: אולי יש לדחות ראייה זו מצד אחר, כי בכוונה נקראה כך, לפי מה שידוע כי אסתר היתה מנחת שדה אצל אחשורוש תמורתה, ואותה שדה היא קליפת נוגה שלה, כמו שראיתי כתוב בספרי המקובלים.

תשובת מרן שליט"א: אבל סוף סוף שמע מינה שזהו שם טוב וראוי אפילו לצדקניות, דלא כהחלבן.

וּנְפֹג וַיִּפְּעַ וּכְדָלְעִיל, אבל הרי זאת היא וא"ו החיבור.

כנראה, אולי ישנה ראייה מבעלי המוסרה, שבאן זאת איננה וא"ו החיבור. בספר דברי הימים, ישנם שמות תמוהים ומוזרים, ובין היתר אלו שמות עם וא"ו החיבור. והמפרשים עומדים על כך, כי קראו לאותו אדם, עם וא"ו בתחילת המלה. א"כ יכול להיות גם בנ"ד שזהו השם, ונוגה. אולם שם, בדר"כ ישנה הוכחה שזאת לא וא"ו החיבור, לפי העניין רואים כך, כי זה לא מתחבר למשהו אחר. אבל בנ"ד, לא משמע הכי, כי אחרת זה לא מתאים. וצ"ע.

שאלה מהקהל: בסוף פרשתנו מסעי, כתוב שסימן הפסוקים פֶּלֶק, וכי יתכן שיקרא מלאך כך?

תשובת מרן שליט"א: שאלה טובה. קשה מאד ל' שיקרא מלאך בשם רשע. אבל מה תאמר על השם זָמָה, שנז' שלוש פעמים בדברי הימים א' וד', ה' ו', כ"ז. כ"ט, י"ב, אדם נקרא בשם גרוע זה, היתכן?

לענ"ד אין פלא, כי יתכן שם בטומאה, שיש לו שם מקביל בקדושה.

ואעיקר הסימן בל"ק בסוף פרשת מסעי זה רק בספרים שלנו, וכך הוא כבר במחברת התיגאן. אך בספרים אחרים אין סימן זה, אלא מחל"ה חול"ה, ועיין שם בספר פני החמה מה שביאר בסימן זה, וכן מה שהוספתי בס"ד בנפלאות מתורתך על הסימן שבסוף פרשת ויגש.

מדוע דוקא בפרשת קדושים, סימן 'סכום הפסוקים' הוא ונוג"ה.

בספר פני החמה [פרשת קדושים], מובא דבר מעניין. מדוע דוקא בפרשת קדושים, הסימן הוא ונוגה? מה הקשר בין זה, לבין הפרשה?

מה הפירוש, קְדָשִׁים תִּהְיוּ [ויקרא י"ט, ב']? רש"י מסביר, הָיוּ פְרוּשִׁים מִן הָעֲרִיּוֹת וּמִן הָעֲבִירָה [ויקרא רבה]. שכל מקום שאתה מוצא גדר ערוה, אתה מוצא קדושה וכו'.

הרמב"ן לא מסכים לדבריו. הוא אומר כי אין הכוונה לכך, כי בתורה כתוב במפורש את איסורי העריות הללו, וא"כ מה אתה מוסיף לי

*

כעת, הדבר השלישי.

מובא ב'מוסרה', כי בפרשת קדושים ישנם ששים וארבעה פסוקים, ויש ספרי מוסרה שכתוב בהם, מהו הסימן? ונוגה סימן. מי זהב סימן. כתוב שני סימנים. או מי זהב, או ונוגה.

שאלה מהקהל: איך ונוג"ה זה 64?

תשובת מרן שליט"א: אחרי הנו"ן, אין וא"ו, כמו בפסוק בספר דברי הימים המובא לעיל.

כפי שאתם יודעים, בכדי שלא תהיה טעות במספר הפסוקים, בכל פרשה כתוב כמה פסוקים ישנם בפרשה, ונותנים סימן. כי פעם ישנם למשל שמונים וחמשה פסוקים, ופעם ישנם תשעים וחמשה, א"כ עלול להיות טעות בכתיבת המספר. אבל כאשר כותבים סימן, אם תהיה טעות, האחד יוכיח על השני. כאשר כותבים שם, לא יכול להיות שבמקום ו' יחליפו ויכתבו ז', ח' במקום ה', או במקום ד' כתבו ג'. וכדומה. אין בלבולים, כי הסימן יוכיח את הטעות.

שאלה מהקהל: הלא ציוני אבג"ד בפסוקים, לא היו בזמן בעלי המוסרה?

תשובת מרן שליט"א: אנחנו לא מדברים כעת על ציוני הפסוקים, אלא על מספרם הכולל הנרשם בסוף פרשה ופרשה.

אבל לכאורה, למה בחרו שמות של בני אדם? הרי הסימנים, הם תמיד שמות של בני אדם. אם כן, אם זה רק בשביל סימן, אפשר לעשות כל מלה שתהיה, רק שהיא מתאימה. אם זה בשביל הזיכרון.

אומר רבי שלום שבזי זיע"א בספרו חמדת ימים [פרשת תולדות דף צ"ה], כי השם שכתוב בסוף, זהו השם של אותו מלאך הממונה על אותה הפרשה [עיין שיעור מוצש"ק מסעי התשע"ה]. לכן קבעו דוקא שם של אדם, ולמעשה הכוונה למלאך, ואכמ"ל.

לפי זה, עפ"י הספרים האומרים כי הסימן של פרשת קדושים הוא ונוג"ה, א"כ זהו שם המלאך. אולם מצד שני, קצת מוזר מדוע יש בתחילה תוספת וא"ו, ונוגה. נכון שבפסוק כתוב כך, וְנוֹגַהּ

בכך שאתה אומר 'קדושים תהיו'? והוא גם מביא ראה מתורת כהנים, שם כתוב ש'תהיו פרושים'. מה הפירוש, פרושים?

אומר הרמב"ן, כי 'קדושים תהיו' זאת מצוה חדשה. מצוה אחרת. כי הרי בעניין קדושה, ישנם דברים שאינם אסורים, לא כתוב במפורש איסורם בתורה. כגון שהתורה אומרת, מה מותר לאכול, ומה אסור לאכול. אבל לזלול, מותר? לכאורה, מותר לזלול. זה כשר. ישנו הכשר מצויין. כמו כן, ניבול פה. הדבר אסור או מותר? לא כתוב בתורה, איסור על ניבול פה. וכן בעניין עריות, ישנן נשים המותרות. אז זה, שיהיה דרך הפקרות? אפשר בלי הגבלה?

הרמב"ן סובר, כי זאת היא מצות 'קדושים תהיו', פרושים.

וז"ל הרמב"ן שם, ולפי דעתי, אין הפרישות הזו לפרוש מן העריות, כדברי הרב (רש"י), אבל הפרישות היא המוזכרת בכל מקום בתלמוד, שבעליה נקראים פרושים.

והענין, כי התורה הזהירה בעריות ובמאכלים האסורים, והתירה ה'ביאה איש באשתו, ואכילת הבשר והיין. אם כן ימצא בעל התאווה מקום, להיות שטוף בזימת אשתו, או נשיו הרבות, ולהיות בסובאי יין בזוללי בשר למן, וידבר כרצונו בכל הנבלות – שלא הוזכר איסור זה בתורה, והנה יהיה נבל ברשות התורה. לפיכך בא הכתוב, אחרי שפרט האיסורים שאסר אותם לגמרי, וצויה בדבר כללי שנהיה פרושים מן המותרות.

זהו העניין של 'קדושה', כי מהקדושה מגיעים לפרישות.

א"כ יוצא כך. הרי אמרנו, כי קליפת נוגה זה משהו באמצע, לא קדוש ולא בהיפך. כתוב בספרים, כי לעתיד לבוא, קליפת נוגה תיכלל בקדושה.

ההבדל הוא, כי ישנן קליפות טמאות, כגון אם אדם ח"ו אכל נבילה וטריפה, ועשה על כך תשובה, הוא נהנה מהעבירה וחובה עליו להתנתק מכך. וישנם דברים שהם מותרים,

אבל תלוי איך אתה מתנהג איתם. אם האדם אוכל זאת לשם שמים, אזי זה קדוש. ואם הוא אוכל לשם רעבתנות, אזי הדבר טמא. כאשר הוא רוצה לתקן את עצמו, ישנו הבדל על פי זה.

כך כתב שם בספר פני החמה, וזהו ממש דבר נחמד, בזה"ל, ידוע העניין שכנגד הקדושה, יש ג' קליפות שהם טמאות לגמרי. ובנוסף ישנה קליפה רביעית, שהיא מְצַרְגִּית בין הקדושה לקליפה. ויש בה טוב ורע.

קליפות אלו נזכרות בנביא נחזקאל א', ד', שנאמר 'וארא והנה רוח סערה באה מן הצפון' 'ענן גדול' 'ואש מתלקחת'. 'ונגה לו סביב'. נגה, הרביעית, היא ממוצעת, בין הקדושה לבין הטמאה. 'ונגה לו סביב'.

שלושת הקליפות הטמאות, צריכות ביטול. אולם הקליפה הרביעית, הקרויה קליפת 'נוגה' המכונה טיקלא, יש בידו של אדם להכריע על ידי מעשיו ומחשבותיו לטוב או לרע. שאם נהנה האדם מדברים שהתורה אוסרת, הוא מקבל הַחַיּוּת מג' הקליפות הטמאות רח"ל, וצריך להשליך מגופו את הבשר והדם שנתהווה ע"י ההנאה מהעבירה, כשם שעתידות קליפות אלו להיות בטלות.

לעומת זאת, בעשיית דברים המותרים כגון אכילה שתיה וכדו', תלוי בדעתו ובמחשבתו של האדם. שאם עושה אותם בקדושה ולשם שמים, נכללת החיות שבקליפת נוגה בקדושה, ולוקחת חיות מג' קליפות הטמאות, כיון שכל חיותם נמשכת מקליפת נוגה המצרנית. אולם אם אין כוונתו אלא להנאה גרידא, נכללת החיות של קליפת נוגה בטמאה ח"ו, כי היא המחיה אותם. הכל תלוי במחשבתו. אם הוא אוכל זאת לשם שמים, זה קדוש. ואם הוא אוכל לשם תאוה, זה טמא.

ולעתיד לבוא, תהיה קליפת נוגה נכללת בקדושה.

כעת מובן, למה פרשת קדושים, 'ונגה סימן'. דבר נחמד מאד. כי זאת הקדושה. זאת הקליפה.

צירופי האותיות. אולי בלשון הקודש, יש לכך פעולות אחרות.

למסקנא במלים אחרות, חושבני כי לא נראה שישנו חשש של ממש, לקרוא את השם הזה. אבל, אינני יודע האם אפשר להמליץ על כך. כנראה לכתחילה עדיף לא לתת, אבל אם כבר נתנו את השם הזה, זה לא מופקע. אפשר להשאיר. או לכל-הפחות להוסיף עוד שם.

ביאור המעשה המובא בספר לב אליהו, לגבי אפלטון שבא לבית המקדש לאחר חרבנו וראה את ירמיהו הנביא בוכה ומקונן וכו', והתשובות על שאלותיו.

כיון שאנחנו לפני תשעה באב, נסיים בדבר קטן מעניינא דיומא.

בספר לב אליהו [מהדורא ראשונה, התשל"ב, עמ' רצ"ג] מובא כך, הרמ"א בספר תורת העולה מביא מעשה, שאפלטון הפילוסוף הגדול בא לירושלם עם נבוכנצאר.

אמרתי את המלה 'פילוסוף', כפי שאומרים בעברית, למרות שאבותינו נע"ג היו אורים 'פילוסוף'. אני לא כ"כ מקפיד על כך, כי נראה שזה בא מל' ערבית. כמדומני שבערבית אומרים 'פילוסוף', אז הם עשו קרוב לזה בלשון הקודש כך, 'פילוסוף'. ע"כ אינני יודע, האם ישנו עניין לדייק בכך.

בכל אופן, הוא כותב כי אפלטון – הפילוסוף הזה – לאחר חרבן המקדש נכנס להר הבית, וראה את ירמיהו הנביא בוכה מאד, ומרים קול נהי וקינה על החרבן.

ישנו כאן משהו, שנראה לי לא מדויק. כתוב פה, שהוא בא עם נבוכנאצר, אבל הדבר אינו יכול להיות, שהרי הגמ' בסנהדרין [דף צ"ו סוף עמוד א'] אומרת, שנבוכנאצר בעצמו לא בא לירושלם, הוא רק שלח את נבוזראדן. מה שכתוב בפסוק [ירמיה נ"ב, י"ב], עֶמֶד לְפָנַי מִלֶּךְ פָּבֶל פִּירוּשָׁלַם, זה רק בגלל שהוא עשה במרכבתו את הדמות שלו, בכדי שיהיה לו מורא ממנו. אבל הוא עצמו, היה ברבלתה. הוא בעצמו לא הגיע לירושלם.

בכל אופן, אפלטון ראה את ירמיהו הנביא בוכה.

הרחבנו עוד על כך בס"ד בנפלאות מתורתך פ' בא, על תיבת וערפתו, ד"ה ומבואר. ופ' כי תשא, לגבי תרגום מעשה העגל ע"פ מה עשה לך העם הזה, ד"ה ובספר.

מסקנת מרן שליט"א בעניין קריאת השם נוגה בזמנינו.

כפי שאמרנו לעיל, גם דוד המלך, וגם מרדכי, נתנו את השם הזה, נוגה. וכן לפי מה שאמרנו לעיל, זהו גם שם המלאך הממונה על פרשת קדושים. ע"כ נראה, כי אין בכך חשש של ממש.

אבל מצד שני, הדבר אינו כ"כ פשוט.

ראיתי כי בספר ויקרא שמו בישראל [דף תי"א] כתב כך, נוגה. רבות בנות מהישוב החדש, נקראו בשם זה. וראיתי בקונטרס 'סוד השמות' [עמ' 21] ששם זה לא כ"כ רצוי, ועשוי להשפיע על מצבי מתח ושינויים תדירים ותכופים במצבי הרוח ע"כ. ובס' כתר שם טוב [עמ' קמ"א] כתב, שכוכב נוגה פועל לשיבוש מקור האשה. הדבר עלול לגרום לבעיות ב'אורח כנשים'.

אולם יש פן חיובי לשם זה, שהוא מורה על החן והיופי, ד'נוגה' בגימטריא ח"ן (היינו בלא וא"ו). ולכן למעשה יעשה שאלת חכם, כשיש עניין לקרוא שם זה, והיינו עניין של שלום בית וכדו'. מ"מ לכתחילה בודאי יש להשפיע ולהסביר בדרכי נועם הטעמים שלא לקרוא שם זה. כך הוא מצדד.

אם כן, הדבר אינו כ"כ פשוט.

שאלה מהקהל: לכאורה אם משתמשים בשם שהוא מתורגם לערבית או לשפה אחרת, אין איתו בעייה?

תשובת מרן שליט"א: אין הכי נמי. זאת נקודה נוספת. אבותינו לא חששו לכך. השם זהרה, זהו אותו השם. אבל אעפ"כ יכול להיות הבדל, כי לפעמים בצירוף האותיות, באותיות עצמן ישנה משמעות. לא לפי התוכן והמשמעות, אלא לפי המלה בעצמה. לפעמים זהרה ונוגה, יכול להיות שבמלה נוגה, כאשר היא נקראת בשם נוגה, יש לכך השפעות אחרות, לפי

וישאל לו אפלטון ב' שאלות. א' שאל לו, אתה החכם בישראל, מדוע אתה בוכה על עצים ואבנים? ב' הרי הבית כבר נחרב, ואין ראוי לחכם לבכות על העבר.

השיב לו ירמיהו ואמר לו, אתה בתור פילוסוף, יש לך ודאי כמה ספיקות פילוסופיות אשר עדיין לא ידעת פתרונם. אמר לו אפלטון, ודאי כן הדבר, ויש לי הרבה ספיקות אשר חושבני שאין אף אחד בעולם שיפשוט לי אותם.

אמר לו ירמיהו, אמור לי אותם הספיקות, ואני אפשוט לך. ויאמר לו ספיקותיו, וירמיהו פשוט לו את כולם כלאחר יד. אפלטון נדהם מאוד מזה, ותמה אם עומד לפניו ילוד אישה שיהיה מלא בחכמה רבה כל כך.

ויאמר לו ירמיהו, כל זו החכמה ששמעת, שאבתי מעצים ואבנים אלו! ...

החכמה שלי, זה מבית המקדש. זאת התשובה, לשאלתך הראשונה.

ועל שאלתך השנייה, היאך נאה לחכם לבכות על העבר? לא אוכל לענות לך, כי אינך מסוגל להבין זאת.

אומר על כך הגה"צ ר"א לפיאן זצ"ל [לב אליהו שם], והוסיף על זה הסבא מקלם ז"ל ואמר, כי התשובה על שאלתו השנייה פשוטה. שאין אנו בוכים על העבר, אלא על העתיד, כי שערי דמעות לא ננעלו, ועל ידי זה נזכה לראות שוב בבנין בית המקדש בב"א.

אלא שזה אין גוי יכול להבין. והוסיף הסבא ז"ל עוד, שיש להתבונן מכאן גודל קדושת נשמת ישראל, שדבר כזה אשר ההדיוט שבישראל מבין בפשטות, לא היה מסוגל להבין אפי' חכם גדול שבחכמי אומות העולם כאפלטון. כך הוא אומר.

לכאורה, אנחנו עדיין לא מבינים, מה הפירוש? וכי אפלטון לא יכול להבין, שבוכים על העתיד? ירמיהו הנביא לא יכל להגיד לו זאת? ששערי דמעות וכו'?

אלא נראה, כי זאת לא הנקודה, להבין או לא להבין, אלא כאן צריך אמונה. היהודי מושרש באמונה, הוא יודע שבעז"ה יתקיים, כל

המתאבל על ירושלם זוכה ורואה בשמחתה'. אולם הפילוסופים, מה שאינם רואים בעיניהם, ולא מבינים בשכלם, הם לא מאמינים. חסר לו באמונה. אמנם יכולים להסביר לו, אבל הוא שולל את זה, הוא לא מקבל זאת. לכן ירמיהו לא רצה לומר לו את התשובה.

אבל בסופו של דבר, הפילוסופים יתבדו, יראו שהכל שקר וכזב. הרבה דברים שהפילוסופים אמרו, עם כל השכל והחכמה שלהם. הרי דברים רבים שאריסטו וכל חבריו אמרו, נתברר במשך הזמן ע"י המדע כי הכל שטויות והבלים, כידוע. וע"ע בס' שערי הזמנים וכרך עשירי, בין המצרים התשפ"א, דף קכ"ח קכ"ט.

*

ידידנו הבחור יהודה חרזי הי"ו כתב אלי בזה"ל, יום רביעי כ"א תמוז התשפ"ב בשל"ג.

לכבוד מרן שליט"א.

רציתי לברר ולשאול גבי מקורו ונאמנותו של המעשה עם ירמיהו ואפלטון. דהנה אמר לי מרן שליט"א, דנמצא כתוב בספר לב אליהו, ואני חיפשתי ולא מצאתי. אלא שלאחמ"כ הראוני במקורות קדומים יותר, דבספר קדוש ישראל [שביבי מוסר, עמ' שצ"ג], הובא כן בשם ספר גן ירושלם, ועוד צויין שם לספר הזכרון קדוש ישראל [עמ' שכ"א], ושם הובא זאת בשם ספר תורת העולה לרמ"א. זהו המקור.

והנה תוך כדי לימוד בילקוט מעם לועז [איכה פרק ה' פסוק א'] ראיתי דהביא בשם המדרש, דבשעה שנחרב בית המקדש, אמר הקב"ה לירמיה, אני דומה כמו שמוליך בנו לחופה ומת בתוך חופתו, ואין אתה יודע לבכות וכו' יעו"ש. ומתבאר דירמיהו לא בכה על החרבן, ודלא כהמעשה הנ"ל שהובא שעניי ירמיהו זלגו דמעות אין הפוגות (לשון גן ירושלם). וע"ע.

מנאי תלמידו המצפה לתשובתו, יהודה חרזי יצ"ו, ישיבת בית מדרש עליון.

*

במדרש [בפתיחה לאיכה רבה] מובא דבר מזעזע. חשבתי לקרוא אותו בפניכם, אולם לא נותר זמן. לכן אקרא רק כמה שורות.

דבר שני, בעץ יוסף על המדרש שם פירש כך, והנה אתה ירמיה, ראית ברשעתם, וראית בצרתם. וע"כ אינך יודע לבכות, באופן שיהיה איזה התעוררות רחמים עליהם. ע"כ תקרא את האבות ומשה, כי הם יודעים לבכות, כי יודעים זכיות ראשונים, שעליהם ירגישו צער לבכות ולהצטער עליהם, כאשר היה אחרי כן ע"י רחל, בסוף המאמר. מה שאין אתה יודע.

הם לא יבכו סתם, אלא באופן שיעורר את רחמי הקב"ה.

הוא מביא בסוף, את העניין הזה, לגבי רחל אמנו. במדרש [שם] כתוב כך, באותה שעה קפצה רחל אמנו לפני הקב"ה ואמרה, רבש"ע, גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה, ועבד בשבילי לאבא שבע שנים. וכשהשלימו אותן שבע שנים, והגיע זמן נשואי לבעלי, יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי, והוקשה עלי הדבר עד מאד, כי נודעה לי העצה, והודעתי לבעלי ומסרתי לו סימן שיכיר ביני ובין אחותי, כדי שלא יוכל אבי להחליפני. ולאחר כן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאותי, וריחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ולערב חלפו אחותי לבעלי בשבילי, ומסרתי לאחותי כל הסימנים שמסרתי לבעלי, כדי שיהא סבור שהיא רחל. ולא עוד אלא שנכנסתי תחת המטה שהיה שוכב עם אחותי, והיה מדבר עמה והיא שותקת. ואני משיבתו על כל דבר ודבר, כדי שלא יכיר לקול אחותי. וגמלתי חסד עמה, ולא קנאתי בה, ולא הוצאתיה לחרפה.

ומה אני, שאני בשר ודם עפר ואפר, לא קנאתי לצרה שלי ולא הוצאתיה לבושה ולחרפה. ואתה מלך חי וקיים רחמן, מפני מה קנאת לע"ז שאין בה ממש והגלית בְּנִי, ונהרגו בחרב, ועשו אויבים בם כרצונם.

מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ואמר, בשבילך רחל, אני מחזיר את ישראל למקומן. הה"ד [ירמיהו ל"א, י"ד] כֹּה אָמַר יְיָ קוֹל בְּרָמָה נִשְׁמָע נְהִי בְּכִי תִמְרוּרִים רַחֵל מִבְּכָה עַל בָּנֶיהָ מֵאֲנָה לְהַנְחִים עַל בָּנֶיהָ בִּי אֵינֶנּוּ. וכתוב [שם] כֹּה אָמַר יְיָ מִנְעִי קוֹלִי מִבְּכִי וְעֵינַי מִדְּמָעָה, בִּי יֵשׁ שָׂכָר

וכיון שראה הקב"ה את בית המקדש, אמר בודאי זהו ביתי וזהו מנוחתי, שבאו אויבים ועשו בו כרצונם. באותה שעה היה הקב"ה בוכה ואומר, אוי לי על ביתי. בְּנִי היכן אתם, כהני היכן אתם, אוהבי היכן אתם. מה אעשה לכם. התריתי בכם, ולא חזרתם בתשובה. אמר הקב"ה לירמיה, אני דומה היום, לאדם שהיה לו בן יחידי ועשה לו חופה, ומת בתוך חופתו. ואין לך כאב לא עלי ולא על בני. לך וקרא לאברהם ליצחק וליעקב ומשה מקבריהם, שהם יודעים לבכות וכו'.

א"כ לכאורה רואים, שירמיהו הנביא לא ידע לבכות. כי הקב"ה אומר לו, לא כואב לך, ורק הם יודעים לבכות וכו'.

אומר בס"ד בקצרה, שתי תשובות לעניין זה.

דבר ראשון, המעם לועז בעצמו מסביר בהמשך, ומובן כי זה לא שירמיהו לא בכה. אלא גם כאשר ירמיהו בוכה, הוא לא בוכה כמו אברהם יצחק ויעקב, כי ירמיהו ראה כבר את עם ישראל במצב שפל. אפילו לפני החרבן, זאת לא אותה הדרגה כפי שהיה, הוא כבר עבר הרבה שלבים, ירדו הרבה דרגות. לכן ירמיהו לא כ"כ מצטער, כי בלא"ה הוא ראה אותם במדרגות פחותות, וכעת החרבן, טוב, אז הוא בוכה קצת. אבל אברהם יצחק ויעקב, ראו אותם בדרגות יותר גבוהות.

כך הוא אומר במפורש בהמשך [בדף קס"ב], יד ההרגל שלטה בנו, והורגלנו לצרות מעט מעט. וזהו שאמר הקב"ה לירמיה, אתה לא תוכל להתאבל עליהם כראוי, שראית כל הירידות בזו אחר זה, ולכן קרא לאברהם יצחק ויעקב שהם ראו את עצמם בכבודם הראשון ובמרום המדרגה, ואם יראו עכשיו את ישראל במצב זה ירגישו בכל עוצם צערם. ויש שם משל נפלא על זה.

האבות הכירו את עם ישראל, כשהיו בדרגות הגבוהות. ועכשיו שהם בשפליות, זהו הבדל עצום, ולכן הם יבכו כפי שצריך, באופן מלא. זהו דבר אחד.

לַפְעָלֶיךָ נָאִם יְיָ וְשָׁבוּ מֵאֶרֶץ אוֹיֵב. וַיֵּשׁ תִּקְוָה
לְאַחֲרֶיךָ נָאִם יְיָ, וְשָׁבוּ בָנִים לְגִבּוֹלָם.

אלו הבכיות של האבות, ושל רחל אמנו. הם ידעו לבכות, ולעודר רחמים על ישראל ע"י הבכיות שלהם. את זאת, ירמיהו לא היה מסוגל. כי במציאות, היה החרבן, והוא לא לימד זכות על ישראל. ואילו הם, כן עשו את זה.

אלו שתי תשובות, לגבי השאלה הזאת, שכתב הבחור החשוב שהזכרנו לעיל, ויישר כוחו.

השם ברוך הוא יזכנו בקרוב, ינחמנו בציון ויבנה ברחמיו את ירושלם אמן ואמן.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר,

נערך והגה לפי הבנת העורך.

השיעור היה לנגד עיני מרן שליט"א

קודם הוצאתו, הוסיף עניינים וציין מקורות, שיפר ותיקן דברים רבים, אולם מפאת העומס הרב המונח על כתפיו, נבצר ממנו לעבור הגהה מדוקדקת, להאיר ולהעיר בהרחבה כבשיעורים שעברו.

לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א.

הערות ותיקונים יתקבלו ברצון.

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת. השם יוזכר בל"נ בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א, וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא כל משאלות ליבם לטובה, אכ"ר.